

הכליון הגמור הוא עצמו הכנת העתיד

חמשה דברים אירעו בתשעה באב: נגזר על אבותינו דור המדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה, ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר (תענית כו,א), וכשתבוננו בחמשה דברים אלו, נמצא שמד אחד היה בהם כליון מוחלט של הקיים, אך מאידך - הכליון והסיום של העבר, הוא בעצמו היה השורש וההכנה לבניית התיקון לעתיד. ונפרט:

הראשון, נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ: מצד אחד - אילו דור המדבר היו נכנסים לארץ לא היה גלות (שפ"א עקב תרמ"א), ובגזירה זו טמונים כל הגלויות של ישראל בהמשך הדורות: מאידך - מיתתם במדבר והשירה את כניסת בניהם לארץ (דברים כט,ט). **השני**, חרב הבית בראשונה: מצד אחד - היו חמשה דברים בבית ראשון שהסתלקו לגמרי ולא חזרו בבית שני (יומא כא,ב), מאידך - חורבן הבית הראשון יצר את האפשרות לבנין הבית השני. **השלישי**, חרב הבית בשניה: מצד אחד - שוב לא חזר בית הבנין בידו אדם; מאידך - חורבנו השיר את הבנין השלישי שירד משמים, כמו שכתב רש"י (ירמיהו ג,א), "עוד אֶבְנֶנּוּ וְנִבְנֶינָה" - בניינים שנים היו לך על ידי אדם, לכך חרבו. עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי, ועובדי עולם".

הרביעי, נלכדה ביתר: מצד אחד - נחרבה עיר גדולה שהיו בה אלפים ורובבות מיישראל, ומלך גדול, ויזמן כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גויים, ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש (רמב"ם תענית פ"ה ה"א), ושוב לא חזרה המלוכה לישראל; מאידך - בזכות זה הבינו ישראל שלא תבוא גאולתם אלא על ידי הקב"ה, כמאמר המדרש (תהלים לו): 'אמרו ישראל, נשתעבדו במצרים וגאלנו משה, נשתעבדו בבבל וגאלנו דניאל וכו', נתייעצנו מהיותנו משתעבדין ונגאלין וחוזרין ומשתעבדים. כעשוי אין אנו מבקשין לגאולת בשר ודם, אלא 'גאלנו ה' צְבָאוֹת שָׁמָּה, קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל' (ישעיהו מז,ד), ואין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם מעתה, אלא שיאיר לנו הקב"ה. והחמישי, נחרשה העיר: מצד אחד - החרישה ביטלה את המקדש לגמרי, שכבר אינו רק 'בית חרב', אלא 'שדה'; מאידך - בכך שביטלו ממנו שם 'בית' שקראו יעקב, והחזירוהו לבחינת 'שדה' שקראו יצחק (פסחים פח,א), הניחו את היסוד לתיקון, כי יש מעלה בשדה יותר מבית כסא שהוא ראוי להצמיח מחדש, והם החריבו את הבנין שנמצא בעוונות, והכשירו את השדה שחלום את קרן דוד מחדש.

הגאולה נמשלה לצמיחה - שתחילתה בריקבון

א] הנהגה זו - שהכליון משמש בסיס לצמיחה המחודשת של כלל ישראל, נזכרת בדברי הנביא (עמוס ה,ב): 'תִּפְלֹא לֹא תוֹסִיף קוֹם, תְּבוֹתֵל יִשְׂרָאֵל'. ולפי פסיקת השעמים החכום מלמד שלא תקום מנפילתה, אולם חז"ל פירשו (ברכות ד,ב): 'נפלה ולא תוסיף' לנפול עוד, 'קום בתולת ישראל'.

והם הדברים האמורים, שכאשר מגיעים ישראל לתכלית הירידה שאין עוד מקום ליפול יותר, אזי 'קום בתולת ישראל', תחילת תקומת ישראל. וזו שמירה מיוחדת שהקב"ה שומר עלינו שלא נפול נפילה שאין בה תקומה, כמו שמצינו במצרים שהקב"ה הושיע את ישראל קודם שיגיעו לשער הנון של הטומאה (אוד"ח שמות ז,ג).

ובדומה לזה מצינו באדם הפרטי, שעל ידי שנופל לגמרי, מתחיל לעלות שוב. וכמו שנאמר (תהלים צ,ג) 'תִּשָּׁבֵעַ אֲנֹכִי עַד דָּפָא - וְתִאֲמַר עֲרֹבָה כִּי אֶדְם', ויפרשו בירושלמי (גיטע פ"ב ה"א) 'עד דכדוכה של נפש'. שכאשר אדם יורד עד כדי כך, מיד מתעורר לעשות תשובה ומתחיל חיים חדשים.

ב] בזה יובן מה שהמשיל חכמים את הגאולה לצמיחה, כמו

1. מעובד מתוך כתביו.

רוממות

פרשת דברים-חזון תשפ"ה

גליון שבועי לבני התורה

חזון
התורה
בני
האבלות

רוממות התורה

משולחן המערכת

מִן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה רַבֵּינוּ תַּגְר"א הַכֶּהֱן דְּוִישׁ וְצוּק"ל

ויחיו הדברים לעילוי נשמתו בתוך השנה להסתלקותו

"מלכה ושריה

בגויים אין תורה"

'עומדים אנו שלושה ימים קודם שתשעה באב, בעווננו אנחנו לא זוכים להתאבל על

ירושלים, ובדאי לא כמו שצריך, אולי יש יחידים שכן... ומה עלינו לעשות, הר אי אפשר לתת לימים האלו לעבור בלי כלום, יש דברים שכל אחד יכול לפחות להתבונן בהם ולהרהר בהם, להתבונן קצת מה חסרנו. חסרנו - בגשמיות כל הצרות שכלל ישראל עובר, וברוחניות מה שחסר לנו, הרי חסר לנו חלק בתרי"ג מצוות, חלק ניכר מתייר"ג מצוות לא קיים אצלנו עד שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, בעצם כל הריחוק שיש לנו מהקב"ה - "מלכה ושריה בגויים אין תורה", התורה של היום זה לא אור התורה שהיה, ובעז"ה זה יהיה בזמן שביהמ"ק יבנה בקרוב. אם אדם מתבונן בזה שדור שלא נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו, זה אומר לו באיזה מצב אנחנו נמצאים, אנחנו גורמים להמשך של חורבן בית המקדש. בזה כל אחד יכול להתבונן, וזה יעורר אותו.

מובא בשם רבי ישראל שבתשעה באב אפשר לקבל יותר מיום כיפור, אינני יודע אם רבי ישראל התכוון שזה בסגולת היום, אך נראה כוונתו שבבחינת העבודה של האדם אפשר לקבל יותר בתשעה באב אם הוא מתבונן, יום כיפור זה זמן הפוך מתשעה באב, זהו יום של אהבה וזמן להתקרב להקב"ה, אבל בתשעה באב אם אדם מתבונן מה חסר לו ומרגיש את הריחוק מהקב"ה שהוא גורם לעצמו ולכלל ישראל, זה יכול לעורר אותו. וגם ההתבוננות שאמרנו שנחשוב בה חסר לנו, אם הוא מתבונן בזה שזה שאני לא בסדר, וזה סיבה שבית המקדש לא נבנה זה בגללי, והציבור בני מייחידים, אז זה יכול לעורר אותו לפעמים יותר מאשר יום כיפור.

אנו קוראים באיכה "קרא עלי מועד", לפי פשוט הפירוש מועד הוא, שורא כתוב שלעתידי לבוא כל התעניות יהפכו לימי שמחה, ולכאורה צריך לעשות את השמחה ביום שיבנה בית המקדש, ואת אותו היום צריך לקבוע ליום שמחה, ומדוע דוק את הימים שאין ימי האבל צריך לקבוע לשמחה, אלא הפירוש הוא בפשוטו שתשעה באב ומסתמא שאר התעניות

1. דברי חזקוני קצרים - נוסח במענו לבחור הישיבה יום חמישי ו' נחמא אב תשפ"א.

לעילוי נשמת
הנאון הגדול רבי זלמן אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
תלמיד מובהק לאדמו"ר הסאטמארסקי זצ"ל ואב"ד רחובות
נלב"ץ י"ג מנחם אב תשס"ט
הונצח ע"י נכדו ידיתו הנאון רבי מאיר קרלינסקי שליט"א

הוקדש לכבוד השמחה הגדולה השוריה במענו של
הנאון רבי זלמן אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
ראש ישיבת ספנות המסורה סל קרית יבנה
בנישואו בנו הבח"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כמו חיים צ"ח אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל

אשר התיקנים ביום ה' י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
שיזכו לנכות בית נאמן בישראל
כשיאיתם הטוהרה בדרך ישראל סכא
בנחת ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

הוקדש ע"י ידיתו הנאון רבי מנחם פורנס שליט"א
בן הרצה"ח רבי יוסף מנחם פורנס שליט"א
לרגל השמחה הגדולה השוריה במענו
בנישואו בנו הבח"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כמו חיים צ"ח אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
בן הרצה"ח רבי מנחם פורנס שליט"א
אשר התיקנים ביום ה' י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
שיזכו לנכות בית נאמן בישראל
כשיאיתם הטוהרה בדרך ישראל סכא
בנחת ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

הוקדש ע"י ידיתו הרצה"ח רבי מנחם פורנס שליט"א
בן הרצה"ח רבי יוסף מנחם פורנס שליט"א
לרגל השמחה הגדולה השוריה במענו
בנישואו בנו הבח"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כמו חיים צ"ח אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
בן הרצה"ח רבי מנחם פורנס שליט"א
אשר התיקנים ביום ה' י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
שיזכו לנכות בית נאמן בישראל
כשיאיתם הטוהרה בדרך ישראל סכא
בנחת ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

לעילוי נשמת זקנו הנאון הצדיק שלישלתי היותו
נ"ג לחנה"ר רש"י מנקל שח"כ נ"ט אלמלך" ה'חזון מלובלין' המניד
מקוץ ניו יורק י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
רבי נפתלי צבי ב"ר משה אליקים ב"ר אריה אונג צ"ל ה"ה
אב"ד ו"ה בברדייטו והענין למיוריס רביס ת"ח
בתשעה באב תש"ח הובא לילוי מנחם חלום מנחם בשלילת תפילין וכל טוב
תש"ח נקמה" ש"ב באשווי" ע"י י"ם ש"ה, ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בני המשפחה שליט"א

הוקדש ע"י ידיתו הנאון רבי אריה לייב בורודיאנסקי שליט"א
בן המשפחה הגדולה רבי יצחק יצחק בורודיאנסקי שליט"א
וחתן הנאון רבי אליעזר מרדכי בורודיאנסקי שליט"א
לרגל השמחה הגדולה השוריה במענו
בנישואו בנו הבח"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כמו חיים צ"ח אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
מנחם פורנס שליט"א
ע"ב"ה הכלה המהוללת תח"י
בת הרצה"ח רבי דוד ברינשטיין שליט"א
אשר התיקנים ביום ה' י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
שיזכו לנכות בית נאמן בישראל
כשיאיתם הטוהרה בדרך ישראל סכא
בנחת ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

לעילוי נשמת האב נברא מרדכי מצדיק ושמיי ירושלים
הנאון הצדיק רבי זלמן אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
בן הרצה"ח רבי יוסף מנחם פורנס שליט"א
לרגל השמחה הגדולה השוריה במענו
בנישואו בנו הבח"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כמו חיים צ"ח אריה ב"ר נתנאל יוסף גרז צ"ל
מנחם פורנס שליט"א
ע"ב"ה הכלה המהוללת תח"י
בת הרצה"ח רבי דוד ברינשטיין שליט"א
אשר התיקנים ביום ה' י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
שיזכו לנכות בית נאמן בישראל
כשיאיתם הטוהרה בדרך ישראל סכא
בנחת ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת אבות וזקנים ולהמשך כרם בית ישראל

לעילוי נשמת זקנו הנאון הצדיק שלישלתי היותו
נ"ג לחנה"ר רש"י מנקל שח"כ נ"ט אלמלך" ה'חזון מלובלין' המניד
מקוץ ניו יורק י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
רבי נפתלי צבי ב"ר משה אליקים ב"ר אריה אונג צ"ל ה"ה
אב"ד ו"ה בברדייטו והענין למיוריס רביס ת"ח
בתשעה באב תש"ח הובא לילוי מנחם חלום מנחם בשלילת תפילין וכל טוב
תש"ח נקמה" ש"ב באשווי" ע"י י"ם ש"ה, ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בני המשפחה שליט"א

לעילוי נשמת זקנו הנאון הצדיק שלישלתי היותו
נ"ג לחנה"ר רש"י מנקל שח"כ נ"ט אלמלך" ה'חזון מלובלין' המניד
מקוץ ניו יורק י"ג מנחם אב תשס"ט מיתת הספר (לחיים) י"ם
רבי נפתלי צבי ב"ר משה אליקים ב"ר אריה אונג צ"ל ה"ה
אב"ד ו"ה בברדייטו והענין למיוריס רביס ת"ח
בתשעה באב תש"ח הובא לילוי מנחם חלום מנחם בשלילת תפילין וכל טוב
תש"ח נקמה" ש"ב באשווי" ע"י י"ם ש"ה, ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בני המשפחה שליט"א

שואמרים בתפילה 'מצמיח ישווע', את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, 'וצמיח קרן לרוד עבדך'. - שכשם שהגרעין מריקב באדמה ורק בהגיעו קרוב לתכלית הרקובן מצמיח מקרבו גבעול חדש. - כך גם גאולתם של ישראל. רק כשמגיעים לתכלית הייתה והחורבן, ולא נשאר בהם אלא 'קוסטא דחיותא', צומחים מהם חיים חדשים. בשעת החורבן וההילוך הגמור, נשאר בישראל ניצוץ חיות קטן שממנו תצמח הגאולה. והוא נקרא בזהר הקדוש (ח"ג קסטא) בשם 'הבלא דגמרי', ובספר הכוזרי (מב), קרא לו 'העצמות היבשות שנשאר בהם טבע מטבעי החיים'. אותו חלק אלוה ממעל, שאין החטאים מטמאים אותו, נשאר לעולם בטהרתו ('מהר"ל ח"א מכות כב), וממנו צומחים חיים חדשים טהורים.

ועל כך כותב הגר"א (ליקוטים בסוף ספד"צ): 'מעת החורבן התחיל רקובן גוף ישראל, ועתה נשאר רק תורוד רקב, ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו, ואנחנו מקוים עתה לתחיית המתים'. שיתרוד הרקב נעשה עפר הראוי לצמיחה, והוא החלק החי של האדם שממנו תהיה צמיחת הגאולה בב".א.

ה'מועד' שבתשעה באב

[א] לאור המתבאר, ניתן להבין את דברי חז"ל (ב"ב טז,א), שכשנכנסו הגויים להילכ מצאו רבובין מעורין זה בזה. שזו הנהגה מיוחדת שהיתה רק ברגלים (יומא נד,א), שאז היה שיא הקירבה בין ישראל לקוברה (סוכה מט,ב). והקשה הריטב"א (יומא נד,ב), בשם הרי"י מייגאש, מה מקום חיבה כזו בעת תוקף החורבן. והרי מבואר בלגמרא שכאשר אין ישראל עושין רצונו של מקום, פני הכרובים אל הבית, ואיך בשעת החורבן היו מעורין זה בזה.

למבואר הדברים מובנים. שכאשר הגיעו ישראל לתכלית הרקובן הגמור ונחרב זה, באותה שעה ממש התחילה הצמיחה המחודשת שלהם. ודבר זה נרמז בכרובים העשויים בתניגון ותניגון (יומא נד,א, ורש"י דה"ב ב' ג'), שבחיבורם רמזו על תהליך של לידה מחודשת שמתחילה כעת.

[ב] כמו כן נתבאר ביסוד זה הכתוב באיכה (טו), 'קרא עלי מועד', ונפסק להלכה שמשום כן אין אומרים תחנון בתשעה באב (שו"ע תקנט,ד). ויש לעיין כיצד מתיישב 'המועד' של יום זה, יחד עם היותו יום צום ובכי ומספד.

אך הביאור הוא, שמהותו של 'מועד' הוא זמן חיבור עם ה' [מועד] לשון חיבור והתוודעות יחד]. וכל ההגים נקראים מועדים על שם שהם זמנים שבהם מתייחדים ישראל עם הקב"ה בעלותם לרגל (ראה אדרת אליהו בראשית א,ד). - ודבר זה נעשה גם בתשעה באב, ועל שם זה הוא נקרא 'מועד'. שעל ידי הליכון והחורבן בתניגון ומתחילה הצמיחה המחודשת באורו של משיח. וכמו שאמרנו בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ד) שבעת החורבן נולד המשיח.

בבית על חורבן העבר תקוה לצמיחת העתיד

[א] בספר לב אליהו (בראשית עמוד ר"ע) הביא מספר תורת העולה לרמ"א, שהפילוסוף אפלטון ראה את רימיהו הנביא בזכות על חורבן הבית, ותמה, שאין ראוי לחכם לבכות על העבר. ענה לו רימיהו: לא אוכל לענות לך, כי אינני מסוגל לראות זאת. וביאר הסבא מקלם שהתשובה היא, שאנו בוכין על העבר אלא על העתיד, כי שריי דמעות לא ננעלו. וגוי שאינו מאמין בחי עולמיים לא יבין זאת.

הוסיף על כך הרמ"ח מסלונים זצ"ל, שהם כשנאמר במשה (שמות ב,ו) 'ותפסח ותראה את הילד ונהג נער בכה, ותאמר מילדי העברים זה', שביגון קול בכיו הכירה היותו מילדי העברים, כאשר שמעה בקול בכייתו כול על תקוה ולא על יאוש, וזהו בכי היתדות.

ולפי המבואר שבתשעה באב מצטרפים שני דברים הפיכים: החורבן הגמור, ותחילת הצמיחה המחודשת. יש להאיר באור חדש את ענין הבכיה שנגזרה עלינו ביום זה (תענית טז,א). - שמתוך ההשמה ללב של גודל הריקובן אליו הגענו בעונותינו, אנו בוכים על מצבנו עתה, בתקוה ובקשה שמאכן תתחיל צמיחת העתיד בבואה השלימה בב".א.

[ב] את גודל שכרו של הבוכה על החורבן, יש ללמוד מדברי זוהר הקדוש (ח"ב נה,ב), 'כל בר בש דבכי וארים קליה על חורבן ביתיה דקדושה בריך הוא, וזי למה דכתיב לבתר, 'יחדיו ירננו', וזכי למחמי ליה בישואכ בחדוותא. בשבט ה' ציון.

ועל דרך זה כתב הריטב"א (תענית לב), שמלבד תחיית המתים הכללית, תהיה תחיית מיוחדת בזמן בנין בית המקדש לאותם שמתו בגלות וציפו לישועה, שעליהן נאמר (דניאל יב,ב) 'אשרי המִתְקֵה ויָגִיעַ לְיָמִים'.

שינוי ההנהגה מחצות היום

בחצות היום של תשעה באב משתנה הנהגתנו, וכמו שכתב השולחן ערוך (תקנט), שבמנחה יושבים על הכסא. ותמה האריז"ל (שער הכוונות ט"א באב): הרי מבואר בגמרא שרק לעת ערב הציתו אש בהיכל, ונשרף בעת המנחה, ולפי זה היה ראוי להחמיר בשעת המנחה יותר מבחצי הראשון של היום!

וכתב ליישב על פי המדרש (הו"ד בתוס' קידושין לא,ב), "מזמור לאסף אלקים באו גוים" (תהלים טז,א), 'מזמור', 'קידוש' מבני ליה. ותיירצו, שבתחילה היו האויבים הרומים בישראל וחשבו ישראל שלא תהיה תקומה לממלכת חיו. אך בראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה, ראו שהקב"ה משליך חמתו על עצים ואבנים, ומיד שמחו שמחה גדולה ואמרו מזמור, וקבלו נחמה. כי בזה ראו שיש תקומה לממלכת.

עוד הוסיף מהר"י שם: 'נראה לעניות דעתי ששמעתי ממורי ז"ל טעם אחר, שבמנחת תשעה באב נולד המשיח הנקרא מנחם, כנזכר במדרש איכה רביה, ונביאיו הגר"א (תקנא), הוסיף את דברי המדרש (איכ"ר ד,כח) שבאותה שעה מחה ה' עוונות ישראל, דכתיב (איכה ד,כב) 'תם עונך בת ציון'.

סיכום שני חלקי עבודת היום

נמצא שעבודת תשעה באב נחלקת לשני חלקים: בלילה וביום עד חצות - בוכים על חורבן המקדש, ועל הגלות והרעה שצמחה לישראל מאז ועד ימינו. שלא יכניו שיכנה הבית, ואנו עדיין רחוקים מן השכינה [ויוצר שהכל בא בתוצאה מהעונות והחטאים].

ומחצות ואילך - ישים אל ליבו שכבר השליך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים, ומחא את עוונות ישראל. ויקום והעפר לשבת על הכסא, ויתמלא ממנוח על כל שעתה מתנוצץ אורו של משיח, ומתחילה הגאולה, ויאמר פסוקים של נחמה.

וידע שהכל תלוי בתשובה שיעשו ישראל, ומיד הקב"ה גואלם. כי אף שנאמר איכה (ג,ח) 'גם כי אָנֹכִי וְאֶשְׁעֶ שְׂמֵחַ תִּפְלִילִי', הרי בשחירת קורין בתורה (דברים ד,כט) 'וּבְקִשְׁתֶּם מִשֶּׁם אֵת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצָּאתָ כִּי תִרְשָׁעוּ בְּכָל לַבָּךְ וּבְכָל נִפְשְׁךָ'.

אבלות בשבת חזון

הנה בשבת זו, מנהג אשכנז ווילנא, וכל הקהילות, עד הדורות האחרונים היה שלא ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, שהם כבר אחרי ראש חדש אב. ובשו"ע (סימן תקנא סא) איתא וז"ל: בשבת שחל ט' באב אין משנין ללבוש בגדי שבת ודברים שבצנעא נוהג (שם סימן תקנד סי"ט). אך האריז"ל לא הראה שום אבלות כלל והקפיד מאוד על כבוד השבת, ולכן מנהג המקובלים היה ללבוש בגדי שבת, וכן הגר"א הנהיג ללבוש בגדי שבת.

וה'חתם סופר' (תורת משה לט' באב) קיים את מנהג אשכנז שלא ללבוש בגדי שבת, מכיון שבדורות האחרונים החורבן היה חי אצלם, והרגישו את פנימיות חורבן בית המקדש, ולכן בשבת כאשר העולמות מתעלים, היו צריכים להקפיד יותר על כבוד השבת, ולא היו צריכים להראות את האבלות משום שזה היה בתוכם, אבלגל קדושת השבת ללבוש בגדי שבת. אבל בדורו, מנהג אשכנז היה ללבוש את בגדי החול, מאחר שכבר חורבן בית המקדש כבר לא היה חי אצלם כל כך, ואם היו לובשים בגדי שבת אז זה היה נראה כחוכא ואיטולולא.

ומה שהמנהג היום ללבוש בגדי שבת, י"ל להתח"ס מכיון שאנו בין כך לא מרגישים כל כך את האבלות והחורבן כפי שפעם היו מרגישים, וגם בגדי חול לא יועילו לזה... א"כ שלכל הפחות יהיה לנו את קדושת וכבוד השבת שאותה יש לנו. אולם מ"מ הגר"א הקפיד מאד שילבשו בגדי שבת, ואין חילוק בין התקופות.

אין אליהו בא בערבי שבתות

והנה, מה שכבוד שבת עדיף מבואר בגמ' (עירובין מג,ב), 'כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח', וכתב רש"י: 'שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו'. והיינו שאליהו לא בא בערב שבת בשביל שישראל יספיקו להכין את צרכי השבת, וחזו"ן דכבוד שבת מעלתו גבוהה.

אך מ"מ ענין זה קשה להבין, דהרי כשיבוא אליהו לא תהיה זו שמחה גשמית, אלא הוא יבנה את בית המקדש שלהו אנו מצפים, וכתב הרמב"ם (פ"ב ממלכים ה"ח) 'לא נתאוו ההכמים והנביאים לימות המשיח אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחקמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא'. וכן מצינו שעיקר התענוג הוא בנפש, בהא שמורת לצום בשבת תענית חלום, ואף שצריך למיתב תענית לענינות, מ"מ כיון שהצום הוא עונג שבת בשבילו, ועיקר העונג הוא בנפש, ע"כ מותר לצום בשבת. ומ"מ כיון שהחסיר מכבוד השבת צריך לצום על זה. ומ"מ אפילו שהיה את העונג הרחוני של הגאולה, אליהו לא יבוא בערב שבת שמושל לא יספיקו להכין את עצמם לשבת.

1. והיה תמיד מוסיף רבינו כי כידוע **רבינו עובדיא** אמר עליו שהוא יחיד בדורו נבטא, וכבר נעווריו למד מפי רבו **הגאון רבינו זלמן אדלר** חותן הפסטר מעווריו ממס. ור"ל לכאורה להעיר בזה דאף שהיה יחיד בדור בנפטר מ"מ לא ס"ל להאריז"ל והגר"א בענין זה.

2. וז"ל שם: וז"ל האר"י וכדומה לו על ספורוס רוב צערם וכאבם על גלות השכינה וחורבן בית המקדש, א"כ צדקות וחסידות הוא לו, כי כל כך חשוב אצלם מצות עונג וכבוד שבת שמסכתו ממנו רוב צער. אמנם רוב בני אדם צריכים להראות בהיפוך שמצטערין על חורבן בית המקדש עד שמגיע עונג שבת בשבילו, עכ"ל.

3. דבר שבת חזון היה מעורר רבינו כי עיקר העבודה של השבת זה כבוד השבת, דאף שמתנה אשכנז ווילנא וכל הקהילות עד הדורות האחרונים היה ללבוש בגדי חול בשבת חזון, אולם האריז"ל והגר"א הקפידו מאוד על כבוד השבת שילבשו בגדי שבת, וכפי שמן החת"ס ביאר את הענין, והיום שכבר נהגו כולם ללבוש בגדי שבת, היינו שמוס שאנו כבר לא כל כך מרגישים את החורבן ולכן לכל הפחות אנו מקפידים על כבוד השבת שאותה יש לנו. ויש לציין שרבינו היה מעורר פסוקים רבות שבשבת

רוממות

הרב יוסף

רבינו הגדול מרן ראש הישיבה

ולכאורה זה צ"ב שבשביל להכין את צרכי השבת לא יבוא אליהו לבשר את הגאולה.

הנהגת ששת ימים

אולם מ"מ יש להבין קצת ע"פ דברי הגר"א ביספרא דצניעותא, שבשעה שהעולם נברא הוא היה עולם ה'תהו', והוא משום שכל יום היה אז הנהגה משלו דכתיב (דה"א כט,יא) 'לֵךְ ה' הַגְדֵּלָה וְהַגְבֹּרָה וְהַתְפָּאֲרָה וְהַנְצַח וְהַהוֹד כִּי כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ לֵךְ ה' הַמְמַלְכָּה', וכל יום נברא בהנהגה שלו, היום הגמור נברא בגדולה והיום השני בגבורה וכו', אבל זהו בעצם מה שנקרא ה'תהו' שאין בזה סדר, ושום חיבור בין הנהגה אחת לחברתה. ולכן העולם לא היה יכול להתקיים בצורה כזו. ואיתא בחז"ל שהקב"ה היה בורא עולמות ומחריבם, משום מה היה שייך שהעולם יתקיים במידה אחת, וכל יום רצה להנהיג את העולם במידתו. וענין מה דאיתא (חולין ט,ב) שהלבנה באה בתביעה לקב"ה, רבש"ע אפשר לשני מלכים שיתמשו בכתר אחד אמר לה לך ומעטי את עצמך, וזהו התהו האמיתי שאין שום סדר לדברים.

שבת מקור הברכה

עד שבאה השבת, שלשבת אין שום כח עצמי, כמו שאר הנהגות, וזהו שאמרנו 'לית לה מגרמה כלום'. וכדברי האבן עזרא' שלפי חמדת המזלות יום השבת הוא יום רע, ולכן יש כאלו שאינם עובדים בו באדמה. והאבן עזרא' מבאר שלכך יש את השבת בשביל להגן מיום זה. ולדברינו, הטעם הוא שלשבת אין מזל טוב משום שלית לה מגרמה כלום, ומזהו יום זה שמקבל בשביל להשפיע לשאר ימות השבוע - כי היא מקור הברכה, ובוים זה הכל חוזר לשורשו. וע"כ אף שנאמר 'ויכל אלוקים', ויברך', ו'ויקדש' וכו', מ"מ לא נאמר בריאה בשבת, בגלל שאין לה עצמיות. וכן כתב רש"י (שמות כ,א) ו'ויקדשו - ברכו במן לכופלו בשיש לחם משנה', וקדשו במן שלא היה יורד בו. ולכאורה קשה מה קדושה יש במה שלא יורד מן בשבת, אלא כיון שהשבת לית לה מגרמה כלום, על כן מה שלא יורד מן בשבת הוא מפני שהיה מתקשר בשורה למעלה ומכינה את הכל, ורק לאחר מכן בימות החול היא בפועל מקור הברכה של כל השבוע.

מקדש השבת

וכל זה יבואר ע"פ הגר"א בשיעיה, בהפטרה של

לו שום מציאות מצד עצמו. וכן הוא בשבת שש"י שאין לשבת שום עצמיות זה סידר את כל העולם, וע"כ כך העולם אינו מעולם התהו לעולם הקדמונים וכדכתיב בספר **שערי אורה** שבשבת הכל מסודר במקומו, ולכן אז יש חיבור בין ישראל לקב"ה, ואדיתא שקוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא. וע"כ איתא בהגר"א שבשעה החמישית אדם הראשון נכנס לגן עדן, שש כבר התחילה השבת, ויום שכתבו **ביחיי אדם** שאז מתחיל להתנוצץ קדושת השבת. ואם אדם הראשון לא היה חוטא, היה יונק לשבת בשלמות, ובכך העולם היה מגיע לתקומו השלם. מאחר ששבת קדוש היא שורש הכל. אלא ש'אכלת פנה', והיינו בוסר, ששעה התיקון קודם היום. ואינו **שער הכוונות** דרוש ר"ה דרוש א ברוך והיינו שהקב"ה את קדושת שבת בזמן שהיה עדיין חול והנהגת ה'תהו', וזהו החסא, ולכן נשאר בלבול בעולם, ונשאר התהו. 7. ושמה לפי"ז 'שְׁנֵאָה נִפְשִׁי' קאי אף על פסוק י' 'תָּלַץ וְשָׁבַת קְרָא מִקֶּרֶךְ'. 8. ולכן אין בניין בית המקדש דוחה שבת. 9. ביאור הדברים נראה, כי מאחר ששבת היא גבורה מביה המקדש, ונתבאר בדברי אדונינו הגר"א 'ש'תָּלַץ וְשָׁבַת שְׁנֵאָה שְׁנֵאָה' לשבת היא ע"י ההכנה והכבוד לשבת, א"כ

אבילות בשבת חזון

כתב ביוסף אומץ (שבת סימן תרא) דיני ליל שבת, דבין המצרים יש לומר המזירות, בקול נמוך קצת או בניגון שאינו משמח כניגון הזולות וכיוצא, ע"כ. ובלקט יושר (עמוד רמב) כתב דהתרומת הדשן לא אמר זמירות מ"י תמוז עד אחר ט' באב.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח סימן קיא,א) כתב: בדבר זמירות בשבת חזון להזמירין בכל שבת, ודאי שאין גם בשבת חזון, ואף להאין נהגין מסתבר שאין לאסור כיון שעכ"פ הוא לכבוד שבת, כמו שאף שאין נהגין לאכול בכל שבת בשר בסעודה שלישית מותרין לאכול אף בשבת ערב תשעה באב, וכ"כ נראה גם לענין זמירות כיון שהוא ענין כבוד שבת אף שאין רגיל בכל שבת אין לאסור.

והגרי"ם הרפנס שליט"א בספרו מקדש ישראל (בין המצרים עמוד רב) כתב לדון אם בשבת שבבין המצרים נהגים ענייני אבילות הנהגים באלו הימים. והביא בדפוס אשרי האיש (מועדים עמוד תעב) כתב דבשבת אין להכין בגדים לצורך ליבושם בחול משום איסור 'מכין משבת לחול', אך בשבת בבוקר כשלוש את בגדיו יכול ללוש בגדים אחרים מכובסים, ושוב לאחר המנוחת הצהרים יכול שוב להחליף בגדים וילבשם עד מוצש"ק, וההיתר בזה לדלדון שנהגין כהגרי"א הוה בגדר התרה כסעודת שלמה, דלא שייך אבילות בשבת זו, ומצד מכין משבת לחול אין זה מכין דהא סוף היום נהנה מהבגדים שכעת לובש.

ורבינו מרן ראש הישיבה ה"דרכי שמואל" זצ"ל, דרש בשבת שחל בו ת"ב, שאנו השריש בנו הגרי"א ששב"ק 'אינה מקבלת שום חורבן', שבת קודש קדשים, יומא דנשמתא, יומא דקב"ה וכו'. ומוכח בדבריו דשום דבר אבילות אינו נוהג בשבת, [ומ"מ י"ל שרחיצה בחמין לכבוד שבת חמיר טפי כיון שנעשית עוד בערב שבת, עוי"ל דבאמת זה טעם של איזה חסידים שרחצו בחמין בערב שבת חזון לקראת שבת הממשמש ובא].

ועוד כתב במקדש ישראל (עמוד רנא) דלפ"ד רבינו ה"דרכי שמואל" זצ"ל עולה דבשבתות אלו לא נהנו מעולם שום מנהגי אבילות, וממילא שיש לומר נמי שמותו להחליף בו בגדים למכובסים אפילו שהוא כבר לבוש בבגדים מכובסים, עכ"ד. ולכאורה יש לדון ככ"ז, דכתב השו"ע (תקנב"ז) אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה י"ן בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו, ע"כ. ובמגן אברהם (סקי"ד) ומ"מ ישב בדאבת נפש שלא ינהוג בשמחה (רוקח ושל"ל) ולכן לא ישב בסעודת חברים ואם חל מילה באותו שבת יעשה הסעודה קודם מנחה כנ"ל, עכ"ד. הרי מבואר דבערב ט"ב שחל בשבת, במבואר במג"א דיש לבטל דבאבת נפש ולא לנהוג בשמחה, הרי דגם בשבת איכא דין אבילות.

והרה"צ יחזקאל רוט שליט"א אמר לי, דבט"ב שחל בשבת, רבינו ה"דרכי שמואל" זצ"ל הורה לבני הישיבה שלא להרים את הקול בקבלת שבת. ובישיבה בליל שב"ק, התחיל ואמר שקשה לדבר, שמצד אחד היום ט"ב, ושמצד שני שבת קודש, וכך גם סיים את השיחה. הרי דרבינו ז"ל ממתי אפשר להתחיל להרגיש ולהתעסק עם האבילות בשבת, ורבינו השיב שמחצות.

המקדש שייך לדעת שבה הכל מסודר. אך השבת היא גבוהה ממנו, וע"כ אנו מעדיפים את קדושת השבת מבניין בית המקדש. ולפ"ז יבואר דכיון שעיקר השבת היא לענג את השבת, ע"כ סבירא ליה להגרי"א שאין האבילות דוחה את השבת.

כמתו מוטל לפניו

אבל בודאי אנחנו צריכים להתבונן ולזכור את חורבן בית קדשנו ותפארתנו, מה הפסדנו. ובמיוחד בזמנים הללו כאשר רבים קמים עלינו. וברמב"ן כתוב שבשבוע שחל בו תשעה באב זה כבר כמתו מוטל לפניו רח"ל... והזכרנו כבר את דברי הגרי"א (לקוטים לספרא דצינעווא) שמשחרב בית המקדש הרי זה כמיתה, והיציאה לחו"ל כירידה לקבר, ויורדים ויורדים.

במדרש (איכה) כתוב שיש כת של מלאכים שלא מפסיקים לבכות על חורבן בית המקדש. ובגמ' בחגיגה (הב) אמרו שהקב"ה בוכה, ושאלה הגמרא 'ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו, לא קשיא, הא בבתי גוואי הא בבתי בראי, ובבתי בראי לא והכתיב ויקרא וכו' שאין חורבן בית המקדש אפילו מלאכי השרת בכו שנאמר הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיו'. והיינו שגם אדם שאין לו מספיק שכל ודעת לבכות, כשמתחיל להתבונן על מה הם בוכים, מיד מבין כמה נחסרנו בחורבן בית המקדש.

רק התורה הזאת

וכשחבר בית המקדש נתרופף עמדת התורה כמו שהזכרנו תמיד מהגרי"א. אבל אין לנו שיעור אלא התורה הזאת, והלואי שנבצל את מה שכן יש לנו. ורק יחידים ממש זכו לבצל את כל התורה, וכמו המעשה עם הגרי"א שזירז אחרים לרקוד בחתונה, אבל על עצמו אמר שהוא ירקוד עם המשיח שרק המשיח היה חסר לו. כי זכה למצות את התורה שיש בידיו.

וכמובן שצריך להתבונן כמה נחסרנו וירדנו מאז החורבן, ולבכות ולהתאונן על כך. לא סתם בכי אלא בכי של תיקון, בכי שמביא לשיפור המעשים וחזרה בתשובה. ואני רגיל להזכיר מה שאומרים בתוך הקינות במגילת איכה 'טוב לָקֵר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵי עֵינָיו', שלכאורה צריך ביאור וכו' לא התכלית. אלא הבכיה היא כדי לתקן ולבנות את הבית מחדש, ולזה הנביא אומר לנו שעל ידי שהאדם ישא עול בנעוריו זה ימשיך לכל החיים, ובזה יהא תיקון לחסאים שגרמו לחורבן הבית.

"שובו אלי"

הקב"ה רוצה לתת לנו, והוא מצפה שנבקש ונתחנן, וכמו שכתוב (הושע גה) 'ובקשו את ה' אֱלֹהֵיכֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם', ישראל מאסו בלושנה דברים, והקב"ה רוצה שיקבעו מלכות בית דוד ובית

הפרשה, דכתיב (ישעיה א,יד) 'חֲדָשִׁים וּמוֹעֲדִים שָׁנָא נַפְשִׁי, ובפשוטו הוא דוקא בחדשים והמועדים שהם זמנים שישאל מקדשים ועושים, וכיון שהם באים מכאן ישראל והם פגמו, ע"כ הקב"ה שונאם. אבל כיון שאת השבת הקב"ה מקדש, וזהו יומו של הקב"ה, לא שייך לפגום בה ושיהיה נאמר בה 'שָׁנָא נַפְשִׁי'.

אלא שהגרי"א מוסיף שגם בשבת יש חלק של ישראל, והוא במה שישאל מכינים לכבוד השבת, זהו חלקם בשבת! ועל זה שייך לומר 'שָׁנָא נַפְשִׁי'. משום שצריך לעשות לכבוד השבת, וכמאמר הגמ' (שבת קכ"ב) 'כל המענה את השבת נותנים לו משאלות ליבו' שנאמר 'וַיִּתֵּן לָהּ מִשְׁאֵל לִפְדָּה'. היינו שצריך שהתענוג יהיה על ה', ולא כתוב 'כל המתענג בשבת' - לענג את גופו. וכן כתיב (ישעיה נח,יג) 'וְקִרְאתָ לְשֵׁפֶת עֲנִי' שהשבת היא עונג ולא האדם מתענג והמכוון בזה שהשבת עצמה נקראת עונג כי היא מקור העונג, ולא המאכל ומשתה.

שבת מעל הבריאה

והנה, יש שבת של מנוחה וכמו שהיה קודם מן תורה, והאריז"ל קורא לה 'שבת פרעה' שהיא רק לנוח מהעבודה, וזהו מה שמשא רבינו ביקש מפרעה שיתן את יום השביעי למנוחה מן העבודה. אבל אנו כביכול במתן תורה את שבת של 'בית גזוי' שש שבת שיהי ירדה לארץ, ודבר זה באמת מבואר בשו"ת כותבים, שהרי לא נכתב לשון בריאה בשבת, אלא רק 'ויקדש'. שהשבת נשארה למעלה, ואינה בתוך הבריאה. ומה שישאל הישיבה הוא רק לאחר שישאל נתעלו למדרגת מלאכי השרת בקריעת ים סוף, וכמו שאמרנו 'ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא'. ונשארו בדרגה זו כל הארבעים שנה, כמבואר בדברי הרמב"ן (שמות טז), 'שהשיגו לזיו השכינה בים, וכו', ומה שהיה נתעלית נפשמ להתקיים בתולדותיו מאות השנה. ונהנו מזיו העליון ונתעלו למדרגת מלאכי השרת שמאכלם הוא המן - 'לֶחֶם אֲבִירִים אֶכֶל אִישׁ' (תהלים עח,ה), וכיון שאז ישראל נתעלו למדרגה זו, בכך הם יכלו להשיג ולקבל את השבת 'בית גזוי' שלא ירדה לארץ.

והיינו ששבת היא התעלות מעל הבריאה, והיא בחינה גבוהה ביותר שמגיעה מהדעת שהוא בחינה עליונה. וכן בית המקדש הוא משורש הדעת כמבואר בגמ' (ברכות לג,א) 'כל מי שיש בו דעת כאילו נבנה בית המקדש בימיו, שבי

4. כתב בשו"ת מהר"ם בייסק (ח"ב סימן ח) שאלו האשכנזים המנהג בימי בין המצרים לומר לכה דודי בינון אלי ציון, ומסיק שם שאם עושין דבר הן בדבור הן במעשה הן במחשבה למען יתעורר בקרב העם ויזכור ויחלש ויחלישין את זה הכלל אבילות כפרה"ס יע"ש. ובדברי תורה מונקאטש (א"ח אות א) כתב בשם בעל 'מנחת חינוך' שיש להוסיף על האשכנזים שמתוירים לכה דודי בינון אלי ציון, וספיר שמתוירים עלם באזינו שמע בערוי שהיה שבת אחד שכונו בו שדים ורוחות בעליית הגג"ר, עד כי הוכרחו הדורים לצאת משם, ושמועו שם בלילה בימות החול שאמרו לכה דודי בינון אלי ציון הנהגו כאילו מתוירים בבית יקלעו, וכנהא שהס"א נהיגם מן המעשרות יבנו ח"ל בשב"ק.

5. כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנ) דכל מה שלמד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והורוהו בבי' בלילה ונכנסו לאכל כשהוא שותה, א"כ גם בשבת אחר חצות אסור שאינו שותה אבילות דעצמו אלא משום איך שחש האריה מושי"ה וכו' בשבת. ומ"מ בשו"ת דברי יצחק (א"ח רמ"א) כתב ע"ד החת"ס: אפשר לומר דבעו"ה"ל לא שייך הא שטמא שיש כמה שהלואי שיהיה יושמו מחשבתם בשבת הלימוד להבין ולהשכיל, ואדרבה אם לא ילמדו לא יושמו ויבאין לדין החלות ושחוק וקלות ראש וכו', ודי לו שאין בכוחו להתייחס ללימוד בערב ת"ב שחל בחול כיון שהפוסקים הכירו לערב ת"ב מקורו בשם (תענית לא), אבל בשבת בורז דהוה ע"כ כאבילות כפרה"ס ביישיבה מבחורים ואב"כ כולל שלומדים תמיד שיעוריהם בשבת.

1. כתב בספר בלבת אש (ח"א עמוד רלט): בתשעה באב שחל להיות בשבת נשא רבינו ד"ל דברים בליל שבת לפני תפילת ערבית דכרס, ודיבר בסעודה גדולה על כך שחלקו הקדמונים כיצד נהגו בשבת זו, ואם ללבוש בגדי שבת וכיוצא בזה. אולם המשך רבינו - הריש"י בנו 'אדונינו הגרי"א' ששבת קודש אינה מקבלת שום חורבן! 'שבת קודש קדשים' כפי שסבחה אותה בארית הגרי"א, יומא דנשמתא, יומא של הקב"ה, מקור הקדושה בעולם וכו', והוסף ברגש רב שהשבת יש בה טעמה מן הנאולה העתידה ומעין עולם הבא.

2. מרן הגרי"א שו"ת זצ"ל בלקט שו"ת מוסר (ח"א עמוד תמז) כתב דהנה ענייתו ט' באב כשחל בשבת, בדשאר ימות שחברו צריכים את לראות את הבית שחברנו ולהרגיש צער החורבן עד שלא יעבר לנו אכול ושתה, הרי שבימים שבת קדש צריכים אנו להתעלות למצב של 'בית בבנינו', ודבר זה אפשר מאוד להשיג ביום השבת שהוא יום קדושה טהור ללא חטא, ודוקא ע"י אכילה ושתיה ועונג על השבת, מתקנים ציודי הנביא של וקראת לשבת עונג, אשר נתליתו אז לתענוג על ד' לבקבו ב' ויבצר' ולהשיג דעת אלקים, ולמדת מנהלנו זו של דחית תענית י"ל באב לאחר השבת של דול ערכה של השבת אשר שמירת קדושתה והתענוגות בה מעלה את האדם למצב של כאילו נבנה ביה המקדש בימי, שחל בחול כיון שהפוסקים הכירו לערב ת"ב מקורו בשם (תענית לא), אבל בשבת בורז דהוה ע"כ כאבילות כפרה"ס ביישיבה מבחורים ואב"כ כולל שלומדים תמיד שיעוריהם בשבת.

רבינו הגדול מרן ראש הישיבה

הוכיחן סמוך למיתתו

חומש דברים מלא
במסורים שאמר משה
רבינו לעם ישראל. וכתב
רש"י (א,ג) שאמר
להם מוסרים דוקא
סמוך למיתתו
'מלמד שלא הוכיחן

אלא סמוך למיתתו כו' ומפני ד'
דברים אין מוכיחין את האדם
אלא סמוך למיתתו, כדי שלא
יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא
יהא חבירו רואה ונתבייש ממנו
כו' כדאיתא בספרי'.

וזה על פי פשוט, אך מלבד
זה נראה לפרש על פי המבואר
בזוהר שביום מותו גילה משה
רבינו לעם ישראל את סודות
התורה, שהם היו דור דעה, ועד
שיבא מלך המשיח לא יהא דור
כזה, ולכן נתגלה להם כל סודות
התורה עד כמה ששייך להשיג.
וכיון שרצה לגלות להם את
סודות התורה, לפיכך הוכיחם
קודם לכן, שבלא מוסר אי
אפשר לזוז כלום, ובלא זה לא
יהיה יכול לגלות להם את סודות
התורה.

"רַאָתָה ה' הִיא אוֹצְרוֹ"

וכמו שאמרנו חז"ל (אבות ג,ט)
'כל שיראת חטאו קודמת
לחכמתו חכמתו מתקיימת
וכל שחכמתו קודמת ליראת
חטאו אין חכמתו מתקיימת,
כל שמעשיו מרובין מחכמתו
חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו
מרובה ממעשיו אין חכמתו
מתקיימת'. שזהו ענין מהותי
ויסודי מאד, שכל האדם משיג
יותר ונהיה יותר קרוב להשיג,

1. סיפור הגאון רבי אליעזר גינזבור נכדו
של מרן המשיח הגר"י לוישטיין זצוק"ל
ששמע מרבינו שכאשר נכנס לבקר את
המשיח זצוק"ל שבועיים לפני פטירתו, ראה
אותו עומד עם חומש דברים על הסטנדרט,
ולומד בקול חומש דברים. והסביר המשיח
זצוק"ל לרבינו, שהוא עומד מפני שחושש
שמחמת הכדורים והרפואות יהא ישן, והוסיף
ואמר לרבינו: חומש דברים הוא ספר מוסר.

2. במקו"א אמר רבינו בנוסח אחר על
הפסוק של ספר דברים פטירתו, ואיתא
דבר משה רבינו ביום פטירתו, ואיתא
בחז"ל שגילה להם כל סודות התורה, ורואים
שאיפילו הכי בא לתבוע מהם את התביעות
הפשוטות, והיינו כי אף ששמוסקס בסודות
נשבים צריך לתבוע ולבקר את המעשים
הפשוטים.

3. והוסיף רבינו שכן עשה רבי שמעון
בר יוחאי שגילה ביום מותו רבני מסודות
התורה, ולמד זאת מרעיא מהימנא משה
רבינו.

4. רבינו ביאר במקו"א כי יש להוסיף על
פי דבריו ברוח חיים, שאם אדם היה מגיע
לדרגת הענוה של משה רבינו, היה מגיע גם
להשגתו בתורה, ובפשוטו זה ההיפך של
מה שהיו חושבים, שעיקר גדולתו של
משה רבינו הייתה השגתו בתורה ובנואה,
והענוה שלו הייתה פרט אחד של מדותיו,
אבל אדרבה הענוה היא עיקר מעלתו. וכמו
דאיתא בגמרא בשבת (א,טפ), כשהקב"ה בא
ליתן תורה, הסתיר את זה מהשטן, וכשחזר
השטן אחר כך, חיפש את התורה, ולבסוף
הקב"ה שלחו למשה רבינו, ושאל תורה היכן
היא, ומשה רבינו ענה לו "לא בי הוא", ובאותה
שעה אמר הקב"ה שבזכות זה התורה תקרא

כאשר נודע הדבר לרבי אברהם שמואל,
הוא פנה לעזרת אחיו הגדול מהרי"ל דיסקין,
שכיהן באותם ימים כרב העיר לומז'א.
במכתב ששיגר אליו, הוא פירט את טענות
שני הצדדים ואת הפסק שהוציא. המהרי"ל
דיסקין שנוכח לראות כי פסק הדין אמת,
שיגר איגרת אל ידידו הגאון הזקן מבריסק
ובה כתב: לדעת, יפה פסק אחי, אבל היות
ומן הנמנע שגברא רבה כמוהו לא יכוון את
ההלכה ח"ו, שהרי "אלוקים נצב בעדת קל",
מן ההכרח להסיק שבהגשת הענוה לפניו,
בוצע מעשה רמאות וערמומיות. אני מעיר
- כתב המהרי"ל, שהשניים עשו קנוניה
ביניהם והתחלפו בטענות. התובע הציג
עצמו כנתבע והנתבע כתובע, וכך הופיעו
בפני הרב בעל שכל הגישה לדין תורה
הייתה בנויה על שקר. במצב כזה, שיסוד
הדין מראשיתו הוא כוזב ומזויף מתוכו,
יוצא הוא מן המקובל שאין מכשלה יוצאת
בדין תורה מלפני הרבנים היושבים על
כסא המשפט, שכן לא שייך דין אמת, אם
בנוי הוא על שקר. מכאן - סיים המהרי"ל
את מכתבו - אי הדיוק שנפל בפסקו.
משקיבל הגאון הישיש את מכתבו של
מהרי"ל דיסקין, החל לחקור את העניין,
ואכן התברר כי השערתו קלעה אל האמת.

"לא תגורו מפני איש"

פחד וחלחלה אירע בעיר לומז'א - הגנרל
הפולני, הרוצח האכזר גאניצק, אשר
אימתו הייתה מוטלת על הבריות, הודיע
שבכוונתו לפקוד למחרת היום את העיר.
רבים מחשובי העיר, וביניהם גם רב העיר,
המהרי"ל דיסקין זי"ע, נצטוו להמתין לבואו,
ולקדם את פניו, 'אבוי למי שמראהו או
התנהגותו לא ימצאו חן בעיני, מכל סיבה
שהיא' - הוסיף הגנרל לפקודתו.

אין לתאר את הפחד והאימה שהיה
לאלו שצטוו לעמוד מול אותו גנרל,
אשר השומע ושמעו בלבד היה נתקף
בצמרמורת, ואם בכל יום שבשיגרה כך,
על אחת כמה וכמה בימים אלו, ימי המד
הפולני. ככל שנעשה המצב המדיני מתוח
יותר, כן נעשה גם גאניצק זה מתוח וזעוף
עוד יותר. כבר משעת בוקר מוקדמת, ניצבו
הללו במקום המיועד בחיל וברעדה...

ורק אחד לא חת ולא זע למשמעת הפקודה,
- היה זה המהרי"ל דיסקין, שבשלוות נפש
הוסיף להסתגר בחדרו, ולא פסק מלימודו.
רק משנותרו כשלישים דקות לפני השעה
היעודה, עטה הגאון עליו את חליפת
השבת, ויצא עם משווא אל חזית בית שער
הפלך - המקום שבו נצטוו להמתין. והנה,
ככל שהתקרב הזמן הנקוב, גברה אימתם
של הנאספים שם, ובייחוד ראשי העדות
והכמרים, ובעוד עצמותיהם של הנאספים
רועדות מפחד, ושיניהם נוקשות דא לא,
נותר המהרי"ל שליו במקומו, והמתין כמי
שעומד וממתין לפיזור העננים בשעת
קדוש הלבנה. שלוות רוחו עוררה את
התפעלות הנוכחים, ומששב לביתו, נשאל
כיצד הצליח לשמור על קר רוחו, ענה
המהרי"ל לשואליו: ככל המצוות, כן גם את
מצות "לא תגורו מפני איש", יש לקיים בכל
רמ"ח איברים ושס"ה גידים. ואם כן, ממילא
הרי אין סיבה שיחול המגור והפחד, את ה'
בלבד יש לירא, ולא מפני בני אדם!

ונתתי פגריכם בפגרי גלולים...

מרן הגר"י זי"ע אי"ה רגיל לחזור על דברי
הגמ' בסנהדרין (סג), 'אלהיו הדיקת היה
מחור על תפוחי רעב שבירושלים, פעם
אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל
באשפה וכו', מיד הוציא יראתו מחיקו,
ומחבקו ומנשקו, עד שנבקעה כריסו
ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה. לקיים
מה שנאמר 'ונתתי את פגריכם על פגרי
גלולים'.

הכל נשלח מהשמים...

סיפר הגאון רבי יוסף ליס זצ"ל: פעם אמר לי
מרן הגר"י זצוק"ל מבריסק זצוק"ל הציונים חושבים
שאם הם יירגו ערבים הם יפרדו מהם,
ויכנעו לפניהם...

אולם מצינו בפרשת דברים דכתיב בקרא
(א,מד) "פֶּאֶשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבָרִים", ואמרו
חז"ל 'מה דבורה מכה באדם מיד מתה, אף
הם כשהיו נוגעים בכס מיד מתים'. ואפילו
הכי הגויים לא הפסיקו להכות ביהודים
עד חרמה, כדכתיב 'וַיָּכֻתוּ אֶתְכֶם בַּשֶּׁעִיר
עַד חֲרָמָה... וְסִיִּים מִרְן זִיע"א ואמר: הרי
הערבים מכים ופוצעים רק כאשר שולחים
אותם מהשמים...

אלה הדברים - לפי

שקן דברי תוכחות

היה זה בזמן כהונתו של מרן הגאון רבי יוסף
חיים זוננפלד זצוק"ל, רבה של ירושלים,
כאשר המונים יצאו למחות, מידי שבת
בשבתו, נגד משחקי הכדורגל שנערכו
במגרש ליד שכונת סנהדריה כיום. מחאות
שנסתיימו לרוב, בספיגת מכות מידי
השוטרים הבריטים, ובמאסרם של יהודים
חרדים.

באותה תקופה, אחרי מאורעות הדמים
בתרפ"ט, נודמנה לביתו של רבי יוסף חיים
קבוצת אברכים ת"ח, והשיחה נסובה על
הצרות הפוקדות את עם ישראל, ועל דם
יהודי שנשפך בארצנו הקדושה. נענה אחד
מהם ואמר: 'כל זה לא לנו בעוון משחקי
הכדורגל בשבת'... רבי יוסף חיים קם
מכיסאו ואמר בהתרגשות: 'איני מסכים
למה שנאמר כאן שהפורענות באה על
ישראל בשל הנצעים הללו! שכן מי הם
פורקי עול אלה? - רובם ככולם משחוררי
חיילי מלחמת העולם הראשונה, אין ספק
שבזמן המלחמה אנוסים היו להתגנל
במאכלות אסורות, לחלל שבתות וכו',
וכך מתוך התפרקות התדרדרו עד לדיוטא
התחתונה. גם אחרי שחרורם מהצבא,
כששבו למשפחותיהם בערי רוסיה, פרצו
'פרעות פטלורה' בהם נרצחו באכזריות
נוראה אנשים נשים וטף... עכשיו אני שואל
אתכם: מה אתם רוצים מאנשים מסכנים
אלו שעברו את כל המאורעות הללו, האם
חטאם כבד עד כדי שיש להעניש את
כלל ישראל בגללם? אלא בשל מי הרעה
הזאת - המשיך רבי יוסף חיים ואמר: 'אבל'
אשמים אנחנו!...! אונתו לא הכריחו לאכול
טריפות, אונתו לא אילצה לחלל את השבת,
הורינו לא נרצחו על פנינו, זכינו להתגורר
בירושלים עזה"ק בסביבה חרדית, ולפיכך
תובעים מאיתנו הרבה יותר. ואם אין
אנחנו שלמים במעשינו ותמימם בדרכינו,
מי יודע אם לא בשל כך אנו נענשים וכלל
ישראל סובל'...

"כי המשפט לאלוקים הוא"

שני בעלי דין באו לדין לפני הגאון רבי
אברהם שמואל דיסקין זצ"ל, אחיו של
המהרי"ל דיסקין זי"ע. שמע רבי אברהם
שמואל את טענות הצדדים ופסק כפי
שפסק. פסק הדין לא התקבל על ידי
השניים, והם הסכימו ביניהם לשוב ולדון
לפני אחד מזקני גאוני הדור, שהתגורר
באותם ימים בבריסק. השנים הגיעו
לבריסק, נכנסו לפני אותו גאון ושטחו את
טענותיהם. כמובן שהם הסתירו ממנו את
העובדות, שכבר הוכרע הדין בפני רב אחר...
אותו גאון, לאחר ששמע את טענותיהם,
הוציא פסק דינם לאור. פסק דין זה, שונה
היה מפסקו של רבי אברהם שמואל, ואותם
שני בעלי דין שקנטרנים היו, פרסמו את
הדברים ברבים. ומכיוון שרבי אברהם
שמואל היה צעיר לימים ופסקו לא תאם
את פסק אותו גאון, רינגו אחריו ברחוב.

1. 'תורת משה', שעם כל מה שעשה והשיג,
לא זכה שהתורה תיקרא על שמו, רק על
ידי ענוותנותו. שאף על פי שבאמת השיג
היה את התורה, והיה יכול לומר באמת
שהתורה אצלו, בכל זאת הרגיש שלא בי
הוא, שהשגתו בתורה אינה חשובה כלום,
וכן מצינו בהרבה מגדולי הדורות, וכגון **רבינו
עקיבא איגר** שכותב ולא זכיתי להבין, וה'
יפקח עיני העוורות והיו למאורות, ואפילו
בהשגות על בני דורו כותב נוסח כזה.

2. עיי"ש חז"ל, והיה הולך בידו באת
המדרגה כל עת עד שעלה בידו וזכה אליה
קודם סלקו מן העולם. בשלימות היותר
אפשרי בכח האדם לזכות בעודו בזה העולם.
והבין את התורה, והיה יכול לומר באמת
שמוע שתחלה אמר לאברהם את ה' אליהם
וכו'. ותיקף לו בפסוק שאחריו אמר בלשון
מדבר בעדו ונתתי מטר ארצכם כו' שהוא
הנותן והפועל. כי התבטל בעיני עצמו
מציאות כלל ורק השכינה לבד המדברת
לכן אמר ונתתי. וז"ל שכינה מדברת
מתוך רגונו של משה.

3. והעיר לי חכ"א שליט"א בזה כי הנה
מקור דברי הגר"א בזה הם דברי המהרי"ל
רבי יעקב מדינא זצ"ל בספרו אהל יעקב
(ריש פרשת דברים ד"ה והנה) שכתב ששמע
כן מפי הגר"א משה, והמלכ"ה כתב שם
שלא מצא כן באדרת אליו, אמונן כן מצא
דברי הגאון מהר"ל מפראג זצוק"ל (בספר
תפארת ישראל פרק מג). וכן הוא בספר **שם
משוואל** (ריש פרשת דברים) והוא קאי ג"כ
על ביאור דברי המדרש רבה שהביא רבינו
זצ"ל שבתחלה אמר משה "לא איש דברים
אנכי" ואח"כ אמר "אלה הדברים", עיי"ש.
ויש לעיין היטב בדברי הרמב"ן (בהקדמתו)

הוא המצב בזמנינו, על אף שאנשים רואים שהמרידה בה' היא לא תצלה, ובגלל הקמת המדינה אנו סובלים מרורים מהשכנים הערבים, ומידי יום כיומו נהרגים ונפצעים אנשים הי"ם... וכל וכל הנשק של הציונים לא מצליחים להפסיק את הטרור, עם כל זה ממשיכים עדיין לתמוך במדינה, וסוברים שהיא ישועת ה' וגאולת ישראל, ולמבינים שזה כסנת כליה לעם ישראל.

אלמלי נשבע ליצרו

ובענין זה סיפר הגאון רבי יחזקאל ברטלר:
 "יצא: כשלמד מרן החזון איש יע"א במסכת
 יומא והגיע למשנה המספרת שזקני בית
 דין היו משיבים את הכהן הגדול ביום
 הכהופורים שלא יקטר מבחוץ ויכניס
 בכפנים כדרך שהצדוקים עושין, התעכב על
 הקוריאש שהביא רבי עקיבא איגר משמו על
 הפירוש חדש מה ערך לשבעה זו, והי אם
 כהן גדול מן הצדוקים חושב את טענות
 שמצות התורה היא להקטיר באופן זה,
 ובטוח שטענותו בטלה מדין 'שבעה כבטל'
 אע"פ שהוא, וממילא לא יימנע מלהקטיר
 על פי דרכו.

ותירץ ה'חזון איש': מכיון שנשבע יפוש ממעשה צדוקים, ולמרות שבעצמו הוא צדוקי, האמת תשפטהו ותשלוט עליו.

כאשר התקשה הגר"י לעמוד על כוונתו של ה'חזון איש' בתירוץ זה, ושאל אותו לפשר הדברים, השיבו ה'חזון איש' במעשה כדלהלן:

בעיירת מולדתי קוסובה התגורר איש תלמיד חכם אשר משום מה נטה חיבה לתצונות שעוד היתה אז בחיתוליה. חבלה המעטנות נגד הציונים החטיחו בפניו החרדים מתושבי העיירה נפלו על אוזן ערלה. והנה בתאריך מסוים קם והכריז: שאם ב"קונגרס" הבא לא יעלה בידו לשכנע ראשי התנועה לשנות את יחסם לדת, יפרשו אחת ולתמיד מן הציונות...

עם נעילת ה"קונגרס" שב הביתה מאוכזב, איש לא היטה אוזן לתביעותיו, איש לא נשא פנים לתורתו, אבל היה חסר לו את

וזה כוונת המדרש
שבתיילה אמרת "לא
איש דברים אֶנֶכִי" ועכשיו
אתה מדבר כל כך. שעד
עכשיו השכינה דיברה
מתוך גרונו של
משה, ורק חומש זה
אלו הם הדברים של
משה. אבל בודאי
שזה היה נבואה של
בינו גדול הנביאים שלא
שה' וזה בסוף ימיו כשכבר
שיא גדלותו.

תורה ודאי נצרכה לדורות

ורגיל אני לבאר בעניי מה
שאמרו חז"ל בגמרא מגילה
(יד,א) הרבה נביאים עמדו להם
לישראל נביאים כפלים כיוצאי
מצרים היו השכם ושלוח אלא
שנבואה שנצרכה לדורות נכתבה
ושלא נצרכה לדורות לא נכתבה.
וצריך להבין, שהרי אפילו שירת
חולין של תלמידי חכמים שירתה
לימוד (סוכה כח,א), קל וחומר
לנבואה שהיא דבר ה' בודאי
שיש מה ללמוד ממנה. אלא ודאי
כוונת חז"ל שנבואה שהוצרכה
לדורות היינו שהנבואה נאמרה
ממש אלינו, וכל הנבואות לא
נאמרו רק לשעתם, אלא הנביא
מדבר אלינו.

אך ק"ו בתורה עצמה שזה מפי הגבורה ממש, ויכל יום יהיו בעינין כחדשים, וכאילו שהקב"ה מדבר אלינו. וכשקוראים בתורה את המוסרים הללו, צריכים להתעורר ולתקן את הדרכים, שכל לימוד ותרומה זה כאילו שומע עתה מפי הגבורה.

דברים. ואפשר לומר שהכוונה בזה שעד עכשיו לא רצה לגלות להם את סודות התורה, ואמר "לא אֵישׁ דְּבָרִים אֲנִי", אבל עכשיו קודם מותו גילה להם את סודות התורה.³

ההבדל בין חומש דברים לד' החומשים

והנה חומש דברים שונה משאר החומשים, ובנפש החיים (ש"ג פ"ד), עומד על כך שההבדל פעמים בספר דברים משה רבנו שמתמש בלשון 'ה' אלוהיך', ונתתי מטר ארצכם', וכדומה, ולא בלשון 'ה' אלקינו', כאילו הוא עצמו אינו בכלל,⁴ וביאר בזה מה שאמרו חז"ל בווהר הקדוש (פנחס רלבא) 'שכינה מדברת מתוך גרונו של משה' שהשכינה מדברת ולא משה.⁵

ומעתה מה שאמרו בני ישראל למשה רבינו בתחילה אמרת "לא אֵישׁ דְּרָרִים אֶנְכִּי", ועכשיו אתה מדבר כל כך הרבה דברים. נראה שאין עיקר התימה על כמות הדברים שדיבר עכשיו, אלא כמו שביאר הגר"א שיש הבדל בין משנה תורה לחומשים שלפניו, שבד' החומשים משה רבנו כתב את הנבואה שקיבל מהקב"ה, אבל בספר דברים, הדיבור של משה רבנו עצמו, הוא בעצמו התורה, הוא דבר ה'.

שִׁאמְרוּ הַשְׂכִּינָה מִדְּבַר מָתוֹךְ גֵּרוֹן שֶׁל מֶשֶׁה
מִחַמַּת שָׂלָה הִיא הֵנוּךְ אֲצִלוֹ מִסֶּךְ מִבְדִּיל הִיתָה
שְׂכִינָה מִדְּבַר מָתוֹךְ גֵּרוֹן, מִמַּט, וְעַ"שׁ עוֹד.
וּבּוֹדֵאי פִּשְׁתוֹת דְּבָרֵיו שֶׁלֹּכּ בְּמִשְׁלֵי מִשְׁה הִתְרָה
בִּאֲפוֹן הַזֶּה וְלֹא רַק בְּמִשְׁה תוֹרָה, עַ"כּ כִּל"כ
בְּשִׁבְשֻׁשׁהּ וְלֹא הִיתָה הִתְרָה דִּרְגָה גְּבוּהָה עֲבוּהָה
זֶרֶה, וְאִכְתִּי צ"ל בּוֹה שֶׁרֶם בְּדִרְסִים בְּרוֹמוֹ
שֶׁל עוֹלָם, וְקִשָּׁה לִּחְדָּשׁ מִעֲצֵמָנוּ, וְכֵן בְּסִתִּירַת
דְּבֵי הַגֵּרָא"ם עַל הַנִּפְתָּח"ס צ"ל וְשִׁכְבְּתָה כִּי
בְּנוֹ מִהֲרִי"צ **זִצְל'** הִקְדַּמְתוּ לִנְפֶלֶח"ס שְׁדֵרֵי
הַנִּפְתָּח"ס הֵם ע"פ דְּבָרֵי רַבּוֹ הַגֵּרָא"ל זִלְן וְעֵינִן
בְּסִפְרֵי אֲמִרוֹן יִישׁ (עֵת חֲצִי סִימֹן אֵל) שְׁמַד
בְּזֶה וְהֵאָרִיךְ לִישׁ בְּזֶה, וְכֵן בְּסוֹה"ס שֶׁם
נִמְצָא הַתְּכַתּוּבָת בְּעֵינֵי ה'.

7. רבינו היה מוסיף כי יש בחז"ל שמשה ורבינו גדול הנביאים יהא הגואל במאולה העתידה, כי אין כל חדש תחת השמש. והביאו רמז לדבר משה ר"ת מה שהיה הוא שניהו ועוד היה מרחיב רבינו בענין זה כי דרגת משה רבנו היתה מעל העליון, הוא אמר ונתנו מה, הוא הבין והרגיש שכל העולם הזה, ועצמו בכלל, אינו מציאות בכלל, כי המציאות האמיתית הייתה היא רק הקב"ה, והעולם הזה כמעט לא היה חוץ בשבילו, ממלכתי המציאות האמיתית. וזה הוא ענין דברים, שמשה רבנו בסוף ימיו, עלה בדרגתו יותר ויותר, ודוקא בימיו האחרון הוא נקרא איש האלקים, ולא לפני זה, ועיקר דרגתו הייתה בענוהו, בהכרח שרק הקב"ה הוא המציאות, ושהוא עצמו אינו כלום. ועלייתו במדה זאת גרמה להבדיל בין ספר דברים לחומשים הקודמים, שהוא כל כך התבטל לקב"ה, שהוא לא היה חציה כלל בין הדיבור לבין עם ישראל, והוא השכינה מותרת גרונה, ולכן אמר 'אדוקי'.

עה"ת וביקורא יחיב, כוסו, ובדברים א,א, ה'יב, א,א, ו) ויארז הדברים מתיישבים זע"ע, וע"ע באוה"ח ע"ד דברים. אמנם תלמידו הגדול של רבינו הגר"א ה"ה הגר"ח מוולאז'ין בספר נפש החיים (ש"נ פי"ד) כתב ללאורה מפורש אל כן, ותכן דבריו מיוחד דאדברה בשמנה תורה היו נבואה יותר גבוהה, ופשוט דבריו שמעם שדוקא ע"ז נאמר 'שכינה מדברת מתוך גורנו' ולפיכך ממש ממנה שנאמר בשם הגר"א, [ובאמת דברי הגר"ח ע"ז מיהה כוונתו ואכמ"ל]. ומפורש בדבריו שבשמנה תורה קודם סילוקו מן העולם היה בודאי שכינה מדברת מתוך גורנו אף בדגא יתיר גדולה מאשר קודם לכן, וזה ללאורה היפך דברי הגר"א הנ"ל, וע"ע ע"ד רבינו שבתאי זמנ"ל בספר שיחותיו ל"ה שכל פ"ר תחתיו נחמנו ונתתם שיהיה ג' דברי הנפה"ח הללו ודברי הגר"א הנ"ל בחדא מחתא כאילו הם שונים זל"ל, וללאורה הם סותרים זל"ל. ובספר השיחות הללו העירו שם המו"ל שכהה פעמים שמעם מרוביו בשם הגר"א הנפוח "שכינה מדברת מתוך גורנו" על ד' חומשים ועל ד' חומשי דברים, ואילו באותה שיהיה אמר זאת ע"פ הגר"א על ספר דברים, ויש להוסיף שדבריו בשיחה זו מתאימים לדברי הנפה"ח הנ"ל, וא"ל היטב שדוקא באותה שיהיה שהזכיר זאת על חומש דברים הביא ג"כ לנפה"ח משא"כ בשאר מקומות, ועדיין ע"ד דבדברי הנפה"ח מובאר בדמשנה תורה ה"א דרבת נבואה גבוהה יותר, ומשמעות דברי הגר"א שמעם להיפך ולשון הספר אהל יעקב הנ"ל בשם הגר"א מפורש ענין שכינה מדברת מתוך גורנו על ד' חומשים משא"כ בשמנה תורה, וראה עוד ברוח חיים על אבות (פ"א מ"א) שהאריך בענין השכינה כיון נבואה משה (שאר) נביאים, ובהוה"ז כתב החילוק מזה לבארם אבינו למשה רבינו וביאר שזו

של מצב
'כמתו מוטל
ל פ נ י ו ' ,
צ ר י כ י ם

"שבת" – חזון

רוממות הזמנים

המשך מעמוד 3

להרגיש יותר את החורבן ולצפות לישועה. וכשמגיע שבת, והקב"ה מתקרב אלינו בשבת, אזי צריכים להתבונן במעלת השבת המתנה טובה שקיבלנו - 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה לך והודיעם' (שבת יא, ¹⁴ ונזכה שהדברים יהיו חיים וקיימים.

לדורות לבנות את בית המקדש או במקרה שאם יאבד כל, כפי מ"ח קמפרש הפה החיים". עוד היה אומר: אם לא שבתבן כן הר"ח לא היה יתן לומר כן, לא העשית המקדש כפשוטו היא מצווה מן התורה, ואין נימא שעיקר הכוונה בה שיממנה ילמד האדם לעשות עצמו למקדש, ואולם מן של גדול מרבני הגר"ח נהורה דעלמא, התלמיד הגדול של הגר"א, ופרט בעניינים אלו שזה עיקר משנתו, והוא דקדק בכל דבריו, ודאי, והוא כותב אל תחשבו כן, והוסיף שהוא מה שחביאו הגר"א והאשכנזי [בנפש החיים שם בהגהה] מבטיא זאת בגס מאמרים [ה', רבינו תמיד היה מציין שאלו הם דברי רש"י] בבאורו לשי"ח, וביבאורו ליקו"ז (ק"ו), ובתורת משה להאשכנזי [ה'], האריך בה בפרשת תרחיה בפר"ק, ושכנתי בתוכם בתוול לא נאמר אלי בתוכם, שכלו אצרך לעשות את המקדש. והיה הניל רבני להביא את דברי **הבעל העמוד** (שמות כ"ה), 'ופניהם' איש אל אחיו כמו שני חברים שנושאים ונותנים בדברי תורה'. והיה אומר שזה לא מפרש כל **השטח הקדוש** שארץ שהוא עיקר הקדושה, הרי שהכריזם מעליהם 'שם' שרונים שנושאים ונותנים בדברי תורה', שזו היא עיקר קדושת המקדש, ותכלית המקדש - הדבור הקדוש.

[illegible]

הקודש, גם היא
מתאבלת עמנו
על חורבן הבית,
וכביכול תורה

וקב"ה חד הוא, והקב"ה מתאבל עמנו.

ונראה להסביר דבר פשוט על ענין הפרוכת בארון הקודש, שהרי היום בתי המדרשות ובתי הכנסיות הם לנו למקדש מעט, ושם אנו עושים בדומה להיכל ה' שיש בו את הקודש, שאנו מקריבים ומזבחים ועובדים לקב"ה, ועקשן זה בבית הקודש מתפללים ומקריבים "לחמי לאשי" בתפילה ולימוד התורה הקדושה שעדיפה מהקרבנות, ואחרי הפרוכת מונחת התורה בארון הקודש, ושם אנו עושים אותו כביכול לבית קדש הקדשים, שבו מונח הארון והלוחות עם ספר התורה שבצידו, והרי הפרוכת ממש בתפקיד זה להבדיל לנו בין קדש לקדש הקדשים - לתורה הקדושה. ולכאורה זה הטעם שנשתרש המנהג לצייר על גבי הפרוכת אריות עם ציור של לוחות הברית, משום שזה דומה לפרוכת בבית המקדש שהייתה מצוירת מעשי רוקם עם אריה ונשר, ואנו לזכר זה ולהרגיש הרגשה זו מציירים את האריות וכו', והכל ניתן לנו להרגשת הקדש והמקדש - ואהי להם למקדש מעט!.

ועל הפרוכת נאמר בה "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קדש הקדשים", ובלי ההבדלה אין קדש ואין קדש הקדשים, ולכאורה נראה פשוט שכל העשר קדושות המבוארות במשנה בכלים, הכל בנוי על הבדלה הראשונה, והיינו על הפרוכת המבדילה בין הקדש לקדש הקדשים, ומשם נמשך ויורד כל הקדושות עד לקדושת ארץ ישראל, ובחורבן - בהורדת הפרוכת, הפסיק כל ההבדלה בין הקדש לקדש הקדשים, ובוה בעצם אין גם קדש, כיון דאין קדש בלי קדש הקדשים. ולכן בזה הוא תמצית החורבן, שמעשה שאין את קדש הקדשים, אין לנו קדש ולא אולם ולא עזרות וכו', והכל תלוי במציאות הפרוכת כי היא המבדלת למקום השראת שכנתו ית"ש, ואם אין זה מקום מיוחד השראת שכנתו שם, אין כבר כלום, כי החלק של עם ישראל (קדש והעזרות וכו') הוא רק מכה מקום השראת השכינה, ואם לשכינה אין שם מקום, הרי שבוטל כל מהות הבית. ובגמ' בגיטין מבואר דטיטוס הרשע נטל זונה ועבר בעבירה בתוך קדש הקדשים, ואח"כ גידר את הפרוכת והיה דם מבצבץ ויוצא וסבסור הגר את עצמו. ונראה שטיטוס המהריב בא בדווקא לגדר את הפרוכת, כי זהו כל תכלית החורבן שאין לנו את ההבדלה בין הקדש לקדש הקדשים, וממילא הכל נפרץ. וגם הדם שהיה מבצבץ אחר דווקא משם, כי שם כביכול שורה שכנתו יתברך.

ושבו מצאתי כדברים האלו במהר"ל (חודשי אגרות גיטין נו), אחרי שהרחיב במהות קדש הקדשים והייחוד השלם של ישראל לקב"ה עם התורה, עיי"ש בדברים נפלאים, ואז ביאר ענין הפרוכת וז"ל: יוש כאן דבר עמוק עוד למה נעשה נס זה להיות דם מבצבץ דוקא בפרוכת עד שהיה כאן שפיכות דמים בפרוכת בפרט, וההפך שהיה היה מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, וכל דבר שיש לו גדר והבדל, בבטול הגדר שלו נחשב אילו בטול לגמרי כאשר בטל גדר הדבר, ולכן נעשה נס זה בפרוכת והיה יוצא דם להראות קדושת המקדש שנחשב בטול הקדושה על ידי בטול הפרוכת, שהיא ההבדל וגדר של קדש הקדשים, ונחשב זה יותר משפיעת דם כי קדושת הפרוכת קדושה נבדלת לגמרי. והיה סבר שהגר את עצמו כי הרשע היה חושב שהוא יתברך כח בגשם ובוה הרג את עצמו מעליו. והדברים נכונים.

ולכן הנהיגו לנו חכמינו להסיר את הפרוכת, כי בזה מטבאים את החורבן הגדול כביכול אין מקום השראת השכינה במקדשי מעט שלנו, וגם אנו אסורים ביום זה בלימוד תורתנו הקדושה, - כביכול כשאין פרוכת אנו אסורים גם בלימוד התורה המשמחת כל לב, ומחברת אותנו לנותן התורה.

וכמה העמידנו רבינו על כך, כי הלב מכוון כנגד קודש הקדשים, וכשאנו יודע לכוון את הרוחות כיוון אל לבו, כי הלב הוא קדש הקדשים. ובשיחות האחרונות בחיינו הרחיב רבינו על טרפס הכבד, שהוא הדופן המבדילה בין הלב לבין שאר איברי הגוף, כי אף שהכליות יועצות וכו' ורבי עקיבא אמר תורתך בתוך מעי, אבל יש את הטרפס, ששומר על לבנו שיהיה קדש הקדשים.

ואם זה לבד המוסר הנורא שמלדנו - "מכל משמר נצור לבך", שהקב"ה לבן של ישראל, ורק שמירת הלב, לסגור את הפרוכת בפני כל הרוחות החיצוניות, - "וכל אדם לא יהיה באהל מועד"..., וכעת שנפרצו העזרות רח"ל בכל התחומים, אבל הלב עם כל העשרה עמקים שלב, כמו שהיה חוזר רבינו, - על זה נשומר מכל משמר, שהוא כנגד קודש הקדשים.

בימינו

להלן נקודה חדשה שנתבארה לן בדברי ומדברי רבינו מרן הי"דרכי שמואל זיע"א; רבינו היה מביא תמידין כסדרן את דברי המדרש, 'אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מכרתי לכם תורת כביכול נמכרת עמה שנאמר ויחול לי תרומה, משל למלך שהיה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו אמר לו בתי שנתי לך יחידה היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאנה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלם שאני יכול להניח את בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש'.

והביא זה דברי הרמב"ן (ריש פרשת תרומה) להמשיך את זה המשך עומד הר סיני, והכבוד ששכן עליו בגלוי בהר סיני שכן בו בסתר בתוך המשכן, והרמב"ן סיים שם 'והמשכיל יבין'. ורבינו התעורר מזה מאד ד'המשכיל מבין כי המשך מעמד הר סיני הוא רק על ידי "ושכנתי בתוכם", ואין מציאות שיהא את התורה בישראל בלי שהקב"ה שוכן בתוכנו.

ומעתה נבקשה רבינו באחת משיחותיו בשנתו האחרונה, הרי עד כמה שלפרוש ממנה איני יכול, וליטלה ממכם גם איני יכול, אי"כ מה באמת המציאות של החורבן, שמחד נשארו מקבלי תורה ומאידך אין לנו את השראת השכינה, והרי אמר הקב"ה שאני יכול להניחה בידכם לבד, וגם איני יכול לטלה ממכם. והוסיף ואמר, הדבר צריך ביאור גם לאחר ביאור רבינו הגר"א על הפסוק "מלכה ושריה בגוים אין תורה", דחסרה התורה מישראל, עדיין אנו מקבלי התורה, ואף שחסרים לנו ההשגות ועומק הדברים, אבל אנו מצויים בכל התורה כולה. והעמיד הדבר כקושיא. וביאר על פי מה שהיה שונה וחוזה על דברי הפרקי היכלות הנוראים; "א"ר ישמעאל כך אמר ר'ע משום ר' אליעזר, מיום שנתנה תורה עד שנבנה הבית האחרון, תורה נתנה הדרה לא נתנה, ויקרה גדולתה ותפארת שלה אימיתה פחדה ויראתה עטרת גאותה וגאונה זוהי ויותה עזה ועיוזה ממשלתה וגבורתה לא נתנו עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכניה. והוסיף עוד שהש"ס היכלות של בהמשך [פרק לא] דהחכמים בבית שני כביכול כפו לקב"ה לגלות את עומק התורה שבע"פ, ותמיד היה מתבטא שקשה לו להוציא את זה מהפה...

ומעתה ביאר רבינו שזה גופא התשובה להערה הנ"ל, כי השראת השכינה היא בתוך התלמוד הקדוש, כי אם אין השראת השכינה אין לנו את המשל, ומחויב להיות פתרון לגלות. 'ומזה זכינו לתלמוד הנורא נוראות וכל היתחא דיליה, ובגמרא קדושה 'אמר אביי' 'אמר רבא מונח הגילוי שכניה, ונשאר המשל שהלפרד ממנה אי אפשר, - והדברים נוראים! וזה מה שאמרנו חז"ל 'מיום שחבר ביהמ"ק אין לו לקב"ה אלא ד"א של הלכה בלבד', כי שם הוא מקום השראת השכינה בפועל.

ואם כן, אף שמחד גיסא יש גילוי שכניה, אבל זה מציאות החורבן שאין השראת השכינה בגלוי, והיה צריך חוזר כסדר, כי קודם לחטא אדיר"ה לא היה צריך לבית המקדש תוך מחיצות, אלא בכל מקום בעולם היה גילוי, ואחר החטא נצטמצם לתוך מחיצות, ואחר החורבן, אין מקום לה, - רק בתוכו של כל אחד ואחד.

והוסיף עוד, כי גם בביהמ"ק מקום השראת השכינה הוא במקום התורה, בקדש הקדשים מקום הארון והלוחות, והוא המקום בביהמ"ק שאנו מן המדה, כי זה השראת השכינה ואינו שייך לגבול ומקום, ו"בין שדי ילין" היינו על הפרוכת, ששם הוא מקום השראת השכינה.

והבדילה הפרוכת לכם

ויש להוסיף. דנהג על הפסוק "עשה ה' אשר זמנ" בצע אמרתו אשר אנו מימי קדם, "ובחז"ל [בזה"מ] בביאור "בצע אמרתו" שהקב"ה בצע פורפורין דיליה, וכביכול השכינה הקדושה מקרעת בגדיה עמו ומתאבל על הקדש והמקדש, ואנו לזכר זה עושים בת"ב שני דברים, א. לא לובשים טלית ותפילין עד מנחה משום בצע פורפורין דיליה. ב. מורידין הפרוכת מהארון כמש"כ הרמ"א. ובוה אנו מסמלים וכביכול התורה הקדושה המונחת בארון

במשנתו של הגאון הגדול רבי זאב שפירא זצוק"ל

כ' י

ארחותיך "דרך" זה הנגלה 'אורח' זה נסתר, "ארחות עקלקלות" וכשמכוונים בכל דרך לשם שמים יש סיעתא דשמיא ב"ארחות".

כשיוצאים מהבית מדרש חייבים להיות מחוברים לתורה, וכמבואר במסילת ישרים, וכמה אפשר לאבד בשעה אחת כל עליות הזמן, בדור הקודם ידעו אלה שזכו להיות עם ר' חיים עוזר, ר' שמעון, ר' ברוך בער, היו מברכים היכן הם נופשים ומחזרים אחריהם זה היה בין הזמנים... ושמעתי ממור"ר (שליט"א) [מרן הגרמ"ד זצוק"ל] שמרן ר' ברוך בער אמר למרן הגרמ"ד ז"ע על איה מקום נופש שיש שם אור טוב, שאלו מן הגרמ"ד בתמיהה מהיכן נהיה הוא מבין ר' אור"ה?... אמר לו ר' ברוך בער שהוא רואה ששם הסברות שלו יותר צלולות! זה המטהר של בין הזמנים... וזה בדברי הרש"ת, על דברי איסורים אין מה לדבר כלל....

ויש עוד ענין, 'בן תורה' הוא תמיד 'בן תורה', ויש לו הנהגה ולבושים ודיבור, מחשבות ורואיה כ'בן תורה', וזה בין בזמן ובין בבין הזמנים, יש ברמב"ם בהלכות דעות פרק של הנהגות בני אדם, ופרק נפרד על הנהגות של אדם, ומי עושה כן הרי הוא מקדש השם ומי שאינו נוהג כך זה חילול השם כך כותב שם הרמב"ם.

וכשיצאים לרחוב צריך שמירה מעולה. ומרנא הגר"ח מוואלאזין אמר שצריך לקדשים תפילה לפני שיוצאים למקומות של חשש, והמפקח על מעשיו הקב"ה עוזרו. זהו הזמן של בין הזמנים, וכשכין הזמנים טוב, יש תקוה שהאלול יא טוב והכל ימשך, אין הפסקה בתורה! ע"כ דבריו. וימי "בין הזמנים" במחיצתו הלאו היו כולם קודש לידוש התורה, זה היה מנהגו של השנים באשר במשך הזמן" מאצא את זמנו הפנוי להקדיש ללכת לתיבת חידושי ומערכותיו, ובייחוד כאשר לא הורגל במלאכת הכתיבה בעצמו והדבר היה קשה עליו בארוכה, אלא היה יושב ומכתב" אל תלמידי מיוצקי מימיו, וכך נכתבו להם ספריו הגדולים שזכינו לארום ורובי תורתו אשר עודנה בכתובים. וכן במשך כל שבועות 'בין הזמנים' היה יושב למולו תלמיד ובמשך שעות על גבי שעות היה רבינו מוציא מפיו את חידושי תורתו, דבר דבור על אופנו, מדוקדק במשקל ובמשמאל בחסירות ויתירותיו, היכן יא "פסק" והיכן 'נקודה', מה בראשי תיבות ומה לפתוח... הוא יושב ומעייני נובע כקורא מתוך הכתב, וכך אין אחר יום לא כל תורת הזמן האחרון...

כמה אהבת תורה הייתה שוררת בחלל הבית באותן שעות יומם וליילה, וכך סיפרו אותם שזכו לכתוב לפניו, כשסיימו לכתוב 'מערכה' אזי היה ניגש רבינו ומוציא מאורנו את בקבוק היין [ג'ן עדן] המסורתית שנקנה על ידו בחנותה של אלמנה בכדי לשמחה, ושלא יהא במגע יד נכרי כלל] ושותים יחדיו 'לחיים' לשמחת גמרה של תורה! תלמידו יד"ש הג"ר משה זרזק שליט"א הטיב לתאר זאת בדבריו הספדו באמרו, כי כשסיימו לכתוב סימן, ומפיו ייקרא אלה, היה רבינו אווזו בידו את הדפים ברבים, כמו שחזיקים תינוק בן יומם, ברגש ובשמחה, בזהירות מופלגת, הגה היה ילדי רוחו, תורה שבעל פה שהפכה לתורה שבכתב, כאומר "בני אתה אני היום לידיתך"... ובאורי שררה התחושה של המשך הכתוב "שאל ממני ואתנה"...

באחת הפעמים הוכתבה מערכה גדולה בעלת התנאי ביבמות, במשך מספר ימים ישבו הרב והדברים תלמידיו.

שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית אלונינו האולם והבירה, וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה, תחת כן היום לויית אעוררה... על חורבן מעט מקדשי ומדרשי התורה! (קינה תן ראשי מים). בהתקרב יום המר בו נשתומם על חורבן פעמיים, אמרתי לנפשי אבל יחיד עשי לך, על חורבן מקדש התורה אשר נבנה בלבבו של מור"ה הכ"מ, שנשרף באחי שאת בירח כסלו, בעת הדלקת הנרות כבתה המנונה הטהורה, ועדיין אנו מבכים בכל יום את הקרע שאינו מתאחה על רבו שלימוד תורה, יחד עם כל בית ישראל הכובים את השריפה אשר שרף ד' במיתתו של צדיק השקולה כשריפת בית אלונינו.

הנה היו דברינו אמורים באכסניא של תורה נכבדה זו, אחר ההסתלקות לרומם זכרונות מחיי תורתו ויראתו, ומאז רבים וטובים אמורים נסה עלינו אור פני רבינו זללה"ה, לעורר הלבבות לחשקת התורה, אצילות הידיעה, הקדושה הטהרה ותפארת המידות. וכאשר בכל שבוע ושבוע נוספים עובדות ומעשים מפעמיים אודות רבינו ותורתו, ושלימותו במ"ח קניניה שמנו חכמים במשנתם, על כן אמרתי אשובה ואטבול קולמוסי בקסת הדמעות, לזכרון עולם הביכל ד' ולעילוי נשמתו הטהורה.

'ימים ידברו' - כאשר אנו עומדים בירח מנחם אב, ימי האבלות על חורבן בית קדשינו ותפארתינו, ולאחריהם ימי 'בין הזמנים' הנהוגים להבדיל תורה ליתן ריווח בין פרשה לפרשה, זאת אזכרה ותשוח עלי נפשי, בערבו של יום תשעה באב, האסור בתלמוד תורה מחצות היום רק בדברים המתירים, היה אומר לבני שיעורו בעת השיעור האחרון ביום שביעי באב, כי הרוצים לקבל עליהם עול תורה יבואו להשלמת הענין האחרון שעסקו בו, בשיעור שיתקיים במענו עד הזמן המותר בתלמוד, וכך זכינו לישב לפניו החל מהשעה תשע ומחצה ועד יום חצות, שהיה מעט קודם השעה אחת בצהריים, וקולו נשמע בתלמודו, בעריכת שפתיים ובפלפול התלמידים, ועל פניו נהורה דאורייתא שזכינו להשלים חוקינו אף ביום זה שרבים בטלים בו מן התורה. ואב עסקי בשיעור האחרון של זמן הקיץ, טרם נפרדנו ממנו בני השיעור הגבוה, היה מערב לנו 'קב חומשין' כדרכו מידי תקופה במשך השנה, ונושא דברי התעוררות לקראת ימי בין הזמנים הקרבים ובאים, וכה היו דבריו בברכת לבבו הטהור [מועתק ממחברתי ד' במניא תשס"ט - שיעור אחרון] ולוואי יהיו לדובב שפתותיו בקבר -

בכל בין הזמנים צריכים שמירה מעולה אבל בפרט בין הזמנים דאב. קבלת עול מלכות שמים מחויבים בכל יום, ואין יום שאין צריכים לקבל בו עול זה, ואם לא כן הרי הוא פורק עול רח"ל, ו"בין הזמנים" נוסד כדי שיהא הגוף מוכן ללימוד התורה, "לצללות דשמעתא", ויש על זה סימן בשו"ע בסיון ו"ל"א "שכל כוונתו יהיה לשם שמים" כל צרכי הגוף צריכים להיות לשם שמים, ואפילו דברים טובים מאוד צריך לעשותם לשם שמים וצריך לעיין בכל סימן זה ולדעת אותו!

כל היבין הזמנים הוא עבודת ד', "שרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" באותו המעשה יכול להיות "צדיקים ילכו בם" ויכול להיות "פושעים יכשלו בם", בכל הענינים של היתר - דבריו הרש"ת צריך כוונה לשם שמים. ושמעתי מדורי רב רפאל פשט (אולי מהגרמ"א) "בכל דרכיך דעתו והוא יישר

1. ורבותינו האריכו מאד לאסור מנהג זה, ושושר הדבר במדרכי בע"ז תת"ם בשם רבינו אליקים, וכו"ה בשו"ת אבקת רוחל למרנא בה"י סימן 20, ודבר"ל אף קנה ומב"ט סימן 1, שכולם אסור, אבל ואים שזה מנהג ישראל עתיק מאד.

אין צריך חליצת נעליים, כיון שעדיין לא נכנס תשעה באב, ומה שיושבים על הקרקע משום דסעודה זו דמיא לסעודת אונן, דמקמיה אבלות היא, כדאייתא ברבי יהודה שישב כמתו מוטל לפניו.

ומה שתקנו לראות בערב ת"ב לבכות ולנהוג כאילו מתו מוטל לפניו, קשה, וכי ערב תשעה באב חמור מתשעה באב. ועוד צ"ב מה שכתב תרומת הדשן דמקמיה אבלות היא, משמע שכל ניהוג האנינות הוא משום שצריכה להקדים לאבלות, וצ"ב.

ולפי מה שביארנו שהאבלות היא הצער על חסרון המת בחיי האבל, יבואר הענין היטב, שהרי מבואר בגמ' (ברכות יז,א) דכשמתו מוטל לפניו אף שהוא תוקף הצער, אבל עיקר דעתו וטרדתו לטפל בצרכי המת ומצטער בשביל המת, ואילו אבלות היא אחר שסילקו את המת, ואז פנוי האבל להתבונן שהמת נחסר מחייו ולהתאבל על כך.

ולפי"ז עיקר הנהגת האבילות בתשעה באב אינה כמי שמתו מוטל לפניו, שהרי כל מציאות בית המקדש הוא לצורכנו שתשכון השכינה בתוכנו ואין בו חסרון מצד עצמו. [ואפשר שגם המקדש חשיב כמה מוטל לפניו דוקא קודם תשעה באב, כשעדיין לא נחרב, אבל השכינה גלתה, וכמאמר חז"ל 'קמחא טחינא טחנת' והנהגה השייכת על חורבן בית המקדש היא האבילות על חסרון בית המקדש בחייו.

ואף שאין שייך אנינות על חורבן בית המקדש, תקנו חז"ל בסעודה המפסדת לראות כאילו מתו מוטל לפניו, משום שזו ההכנה הנצרכת בשביל אבלות בתשעה באב, וכמו שכתב בתרומת הדשן שהאנינות מקדימה לאבלות, דרך על ידי מה שמרגיש כאילו מתו מוטל לפניו דהיינו שהחסרון נמצא במציאות, מזה יגיע להרגשת האבילות והצער על מה שנחסר ואד, ולזה תקנו לנהוג בערב תשעה באב כמתו מוטל לפניו, וכל איש כפי דרגתו, ומזה נרגיש בתשעה באב את חורבן הבית כחורבן וחסרון בחייו.

ובגמ' סנהדרין שם אמרו חז"ל, היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש, אמר רב יהודה אמר רב כאשר שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה. כלומר שאין צורת האבלות ככזו על מת שאבד מחייו ולא ישוב, אלא לחיות את בית המקדש כמציאות חיינו אף בעתיד, לצפות ולחכות לבניינו.

ועל זה אמרו חז"ל שם שכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ומי שאינו מתאבל אינו רואה בשמחתה, ומבהילים הדברים, שמבואר שאי אפשר שיראה בשמחתה אלא אם מתאבל עליה, דהיינו שמי שמרגיש את ירושלים כחלק ממציאות חיינו שנחסר ואבד לו, יזכה לכשתבנה לראות בשמחתה, דהיינו לשמוח בחזרת השכינה אל בית חיינו לשכון בתוכנו.

הגרי"ש אלישיב זצ"ל דרשאוכל בשבת שחל תשעה באב להיות במוצ"ש, לא יאמר שאוכל כדי שהיה לו כח לצום, משום איסור מכין, אבל במחשבתו יכול להתכוין לכך עכ"ז, וכ"כ בשש"כ (כח,פה). אולם הרה"ג רבי חגי ישורון שליט"א אמר לי, דרבינו ה"דרכי שמואל" זצ"ל אמר בזה, שיש לדון שלא שייך מכין במי שאוכל הרבה בשבת לפני הצום שיחול במוצ"ש, ואפי' אם אומר זאת במפורש. מכיוון שאין הוא מכין לקראת דבר שיעשה אח"כ, אלא רק מכין את גופו שלא שיהיה במצב מסויים ולא יינזק.

אות יט על דברי הגמ' ברב הונא בריה דר"ר שפוט היילתא לרב פפא, וקם ונשקיה על רישיה ויהיב ליה ברתיה - "הנה מסרו לנו קדושת נפשו של ר"פ אשר נפשו ואשיותא חד הוא ואהבת התורה של הלכה אחת הוציאתו משיוון הנפש לתגבורת ההתפעלות וההתלהבות, ונשקיה על רישיה ויהיב ליה ברתיה".

וכה העיד בפני תלמיד הישיבה שזכה להיות במחיצתו של רבינו כשבויעים קודם העלות הענן, והיה על מיטת בית החולים נים ולא נים תיר ולא תיר, והוא מסובל בייסורים, ובמשך הלילה כולו, היו פתותיו מרחשות 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי', שנה וכפל ושילש פעמים אין ספור - 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי' - עד שהאיר היום... ובעלות הבוקר קרא לתלמידו ואמר לו בא ואלמדך את תורף הסוגיא אשר היו עוסקים בה בני הישיבה, והיא בעדלית דריש יבמות, ושפתיו ברור מיללו את לשד יסודו בעומקא דשמעתתא, אכן - 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי'!

על חסרוננו בחיי האבל, ופשוט שגם באבילות החורבן אין עיקר האבילות ההשגה במעלת בית המקדש, אלא הצער על חסרוננו בחייו.

והענין מפורש במגילת איכה שהיא נבואת קינה שתנבא ירמיה, כמבואר בחז"ל שהיא המגילה שקרא המלך יהויקים (ירמיה פרק לו), ואין בפרקים הראשונים כמעט זכר למעלת בית המקדש וחסרוננו, אלא כולם קינה על צערה של ירושלים העיר רבתי עם, ועל יסורי שריה ואנשיה, ולמדנו שזוהי צורת האבילות והקינה על חורבן בית המקדש.

ובאבילות על החורבן יש עוד בחינה, שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין קד,ב) מעשה מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו. ובאיכה רבתי פירשו חז"ל שבכה על חורבן בית המקדש, ולפ"ז השמיענו חז"ל שהיה כ"כ עצב על החורבן שנתעורר לבכי מבכי האשה.

ונראה לבאר באופן אחר, דבגמ' שם איתא ודמעתה על לחיה כאשר שבוכה על בעל נעוריה, וצ"ב מנ"ל לגמ' דהכונה לאבל כזה. ונתעוררתי לבאר ע"י מעשה שראיתי באשה צעירה שבעלה נפטר ונשארה לבדה עם יתומים קטנים ואחר זמן עדיין בכתה במרירות לב גדולה, ואמרה; אני בוכה על חסרון בעלי אלא על מה שקרה לחיי שאיבדתי את כל הטוב והשמחה. והבנתי שזוהי שפירשה הגמ' דמעתה על לחיה דהיינו צער תמידי, ואפשר לפרש שהיינו מעשה דר"ג שהאשה לא בכתה על בנה, שהרי גזירה על המת שישתת, אלא בכתה על חייה שחסרים כל שמחה בלעדיו. ונתעורר רבן גמליאל לבכות על החסרון בחייו מחמת החורבן.

וזו האבלות המחוייבת בתשעה באב, להתבונן בחייו שהשאירה לגדול בתורה ולחנך הצאצאים לתורה בטירתה באה בקושי ודחק, וכל המציאות הכואבת של השפלת התורה ובניה אינו מציאות טבעית, אלא הוא אסון שקרה לחיינו מחמת חורבן הבית, ונתבונן כי על כי אין אלקי בקרבי מצאונו הרעות האלה, ובוזה נתעורר להתאבל על חסרון המקדש בחייו.

אלא שכיון שמציאות זו של השראת השכינה וכבוד ה' בתוכנו נראה רחוק ממציאות חיינו, לזה תקנו לנו חז"ל הכנה לאבילות בתשעה באב, דאיתא בגמ' (תענית ל,ב) אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגה של רבי יהודה ברבי אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים, ואוכל, ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. וכתב הרמב"ם (הל' תענית פ"ו) וכוזה ראוי לחכמים לעשות או קרוב לזה. וכתב בתרומת הדשן (סימן קנא) והובא בביאור הגרי"א (סימן תקנב ס"ז) שבסעודה המפסקת

מחות האבלות על חסרון המקדש

בגמ' ב"ק (נט,א) איתא; אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי אשכחוהו דבי ריש גלותא אמר להו דקא מאבילנא על ירושלים אמרו ליה את חשיבת לאיתאבולי אירושלים סבור יוהרא הוה אתיה וחבשוה, עד שהוכיח שהוא גברא רבא. ופירש רבינו רה"י זצ"ל טענת דברי ריש גלותא שמי שאינו עמל בתורה הרי שאינו משתדל לזכות לקרבת ה' שבידינו להשיג, ומה לו להתאבל על חסרון ירושלים.

והנה חז"ל תקנו כמה תקנות זכר לחורבן ולא חששו ליוהרא, ובכל סעודה תקנו לומר הפסוק "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי" שמשמעו שכלא זכרון ירושלים אין לנו את כח הימין ואת כח הדיבור [כמבואר במצודות דוד], ולמה אינו יוהרא.

והביאור הפשוט בזה, שהזכירה והאבל חלוקים זה מזה, שהזכרון הוא הידיעה שחסר מאתנו את החיים האמיתיים ומציאות החיים האמיתיים הם קרבת ה' ועבודתו [ולכן הוזכר שם ירושלים דהיינו מקום החיים הסמוך לשכינה]. ומי ששכח עיקר זה תשכח יד ימינו וכח דיבורו, ובכל זכרון זה כבהמות נדמינו. אבל האבלות שייכת רק בדבר קרוב ויקר לאדם שאבד לו, והרגשה זו כלפי בית המקדש שייכת רק לתלמיד חכם שמהות חייו קירבת ה' והשראת השכינה, וחסרון בית המקדש הוא חסרון במציאות חייו.

ובגמ' תענית (דף ל,א) כל מצות הנוהגות אבל נוהגות בתשעה באב וכו', כלומר שאף שבשאר הימים סתם אדם אינו ראוי להתאבל על ירושלים והוי יוהרא, אבל בתשעה באב האבלות שייכת בכל איש מישראל. ומבואר שדוקא ביום תשעה באב ששפך חרונו על עצים ואבנים מתגלה עוצם האהבה והשייכות בין עם ישראל לקב"ה, ומבואר זה בדברי חז"ל בימא (נד,ב) שכשנכנסו אויבים להיכל ראו הכרובים מעורים זה בזה והוציאו לשוק וכו' ואף שהיה נס להרע [כמו שכתב הר"י מיגאש] מ"מ נתגלה עוצם החיבוק והדיבוק של עם ישראל בקב"ה, שאף כשהמקדש חרב והכרובים כביכול בשוק עדיין חבוקים ודבוקים זב"ז.

והנה אדם שעיקר מגמתו ורצונו לתענוגי בשרים אינו שייך לקרבת ה', ובדאי שאינו שייך באבילות על חסרון השכינה, אך גם בני תורה מבקשי ה' ליבם כאבן, ואינם חשים אבלות ביום שאבדו את קרבת ה' ואור פניו. וסיבת הדבר היא - ההרגשה שביט המקדש מרומם מאיתנו ואין לנו השגה בו, אך הרגשה זו טעות היא בהבנת מהות האבלות, ונבאר;

כידוע נצטוונו לנהוג באבילות כשמת לאדם קרוב ממשפחתו, וכבר כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' אבל) כל מי שאינו מתאבל כמו שצונו חכמים הרי זה אכזרי, ומצות האבלות אינה להתאבל על מעלת המת אלא להצטער

הפטרת חזון בניגון איכה

כתב הגמ"א (רפכ"ד) בשם הריב"ש דבשבת של חזון, נהגו לקונן בהפטרה, ע"כ. והגאון הגדול רמ"מ קארפ שליט"א בהלכות בין המצרים (עמוד צג) כתב שרבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל תמה טובא על מנהג החזו"א לקרוא כרגיל את הפטרה, כיון שמקורו בראשונים ובמג"א ואין לשנות מהמנהג. ואפשר שהחזו"א ס"ל דהם לשיטתם שהלכו בבגדי חול, דס"ל דכל שאינו מעיקר דיני אבלות לא חשיב אבלות בפרהסיא, אבל

לדין שנוהגין ע"פ הגר"א שעושין הכל ככח שבת שאין להראות שום סימן אבלות בשבת אף זה בכלל, עכ"ל. וכן וכן היה המנהג בישיבתו של רבינו זצ"ל - "מעלות התורה", שלא לעשות ניגון איכה בהפטרה דשבת חזון.

הכנה בשבת לצום

כתב בספר אשרי האיש (א"ח ח"ב לד,יז) דעת רבינו מרן

נכון חדש בקרבי... ותפילותיו באותן הימים, כל שלושת התפילות, במשך שעה ארוכה עומד ומתחנן ומבקש... מידי דברי באהבת תורתו, וזכר אזכרונו עוד, כאשר אהבת התורה אשר פיעמה בלבבו הייתה הפלא ופלא, שח תלמיד הישיבה אשר אל היה מן הקרובים אליו, ואך בשנת השיעור שמע מפיו ותו לא, אמנם כשאב ברבית אירוסיו חפץ למאוד להתקבל לאחד מן הכוללים החשובים שבעיה"ב ב"ב בכדי שיהיה לו ליתר ופנה לעליה בתורה כפי עוצם כשרונותיו, ובס"ד נתקבל לאותו כולל, פגשו לרבינו ברחוב העיר וסיפר בפניו כי נתקבל לכולל פלוגי כשאפיתו, תפסו רבינו בידיו ונשקו על ראשו... מרוב אהבתו לתורה אשר תלך ותתעצם אצל צורב צעיר זה, פוק חזי כמה אהבת התורה יש במעשה זה. [וראה לשון קדשו של מרנא החזו"א זי"ע באמ"ב פ"ג

נכתבים דף אחר דף, בסיום המערכה הגדולה, ציווה רבינו כי יש להכין עוגה יהודית שהיו נוהגים להכין אך לכבוד יו"ט מעוננו - סימנו 'בעלת התנאי', הלא דבר הוא! מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה...

כל היה נראה לבין הנזונים, כך בערבי פסחים עד עת בדיקת חמץ, ומאסרו חג עד לפתיחת הזמן, ובכל שבועות חודש מנחם אב, לבד מימי מירון... לאחר ט"ו באב היה יוצא רבינו עם כמה מבני משפחתו למספר ימים ביישוב מירון, ולשם מה, אף שקווי ד' יחלפו כח, הוא הולך לאתרא קדישא מירון להתפלל על 'הימים הנוראים'! כדרכו בקודש להקדים תפילה לפני כל מועד ומצוה, וכך הייתה דרכו מידי שנה בשנה, מיד עם ההגעה למירון עוד לפני שפורקו החבילות, הוא כבר באוהל הציון, מתחיל את ספר התהילים הראשון, מתחיל ומסיים ספר אחר ספר, ועיקר תפילותיו הם על ה'אלוה' על ראש השנה ויום הכיפורים, שיזכה לעבוד את עבודת ה' הימים כתיקנה, לקיים את ה'תקיעות', את מצות התשובה, והיה מחנן ברמעות 'לב טהור ברא' על אלוהים ורוח

לברך על כל דבר ודבר

'מאה ברכות' שתקנו לנו חז"ל, מסייעים לנו הרבה להתבונן בטובות המרובות שהקב"ה מטיב איתנו, להודות ולברך אותו עליהם, הן הטובות שהוא מטיב עם כלל הברואים, והן הטובות שכל יחיד ויחיד מקבל. כל ברכה שנתקנה לפי עניינה, אשר נאמרת מתוך התבוננות, מסייעת לנו להכיר עוד את גדלות הבורא, ומסייעת להכיר עוד טובה נוספת מהטובות המרובות מאוד שבורא עולם מרעיף עלינו באופן תמידי. ובמיוחד על בניו עם ישראל שקידש אותנו במצוותיו, שכל מצוה היא יקרה יותר מכל העולם הגשמי ומלווה אותנו לנצח נצחים.

המדרש תנחומא מלמדנו, שמי שרואה חמה זורחת והוא לא מברך 'ברוך יוצר המאורות', או שהוא רואה את החמה שוקעת ואינו מברך 'מעריב ערבים', אוכל ושותה ולא מברך - הוא רשע ונחשב כמת גם כשהוא חי. לעומת זאת הצדיקים מברכים על כל דבר ודבר, ולא רק בחייהם אלא אפילו במיתתם, שנאמר "יעלו חסידים בכבוד ירגנו על משכבותם".

חביב היה אצל רבנו ראש הישיבה זצ"ל לחזור על ביאורו של המשגיח דישיבת לומז'ה רבי משה רוזנשטיין זצ"ל [שהיה איש קדוש], על הפסוק "למנוח לדוד אמר לבו בלבו איך אלקים", שהמשיל את משלו, לעובר אורח שראה אנשים יושבים במסעדה וסועדים את ליבם, ניגש גם הוא וביקש מנת אוכל וקיבל. כשניגש אליו בעל הבית לבקש תשלום הוא לא הבין מה רוצים ממנו, הרי כולם אוכלים ולמה יגרע חלקו. כך דוד המלך קורא לרשעים הללו שרואים את השמש יוצאת ומאירה, ואינם חושבים שהם צריכים להכיר טובה למישהו, ואינם מברכים את הבורא שברא אותה, נראה להם שהכל שלהם, הכל מגיע להם, הוא קורא להם נבל - הם חסרי דעת וחסרי מוח.

[רבינו ראש הישיבה סיפר שפגש יהודי רוסי שהיה רחוק מאוד מהיהדות, שסיפר לו שהוא היה במקום חשוך בין שלושים לארבעים יום, לא הגיע לשם אפילו משהו מאור השמש, ולא היה שם כל מידע מתי יום ומתי לילה, וכשיצא החוצה וראה את השמש זורחת, הוא התעורר פעם ראשונה להתבונן מי ברא את השמש המאירה את כל העולם, והתבוננות הביאה אותו להכיר את בוראו ולחזור בתשובה, והוא זכה להגיע לדרגות גבוהות].

'בירה דולקת'

לנו יש ירושה עשירה מאברהם אבינו, אפילו שכל העולם היה מעבר אחד ולא התעניין "מי ברא אלה", אברהם העברי לא נתן מנוחה לנפשו, וכשהוא ראה מחזה שמיים לרום, את יופיה של הארץ ואת היבול שהיא מצמיחה לבריות, את השמש זורחת ומאירה ביום, את הירח והכוכבים מאירים בלילה, - מראה יופיה וחוכמתה של הבריאה הדליק אש בליבו. הוא ראה 'בירה דולקת', ובער בו לדעת מי בעל הבירה, הרי לא יתכן שיהא דבר גדול כזה בלא מנהיג, ואז הוא זכה שהציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא הבעלים של העולם.

ההתבוננות העצומה של הבריאה המופלאה מביאה אתנו לאהבת ה' ויראתו, כמו שמדריך אותנו הרמב"ם, שהדרך להגיע לאהבת ה' ויראתו היא ע"י שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו, שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאיר ומתאזהר תאזה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: צמאה נפשי לאלקים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו, ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד: כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו.

שמעו את קולו הנעים בוקע מסוכתו ומברך בדקדוק רב ובמתיקות ובחיות גדולה. פנו אליו שכיניו ושאלו אותו, מה הביא אותך לזכות לברך בהידור רב ברכת המזון? פתח האיש וסיפר: לפני המלחמה הנוראה התגוררתי בפולין ולמדתי בת"ת בעיירה. כשהייתי בגיל אחת עשרה, הגיע אלינו לשונו תיאר בפנינו כמה גדול כוחה של ברכת המזון. הוא הביא לפנינו את דברי הבאר היטב שלכן אין 'ף' סופית בברכת המזון, כי כל האומר ברכת המזון בכוונה מוטבח לו שלא ישלוט בו אף שצף וקצף, ומזונותיו מצויין לו בריח ובכבוד כל ימיו, (ספר החינוך עטרת זקנים). והמדקדק יזהר לברך דוקא תוך הספר ולא בע"פ, ב"ח. ולימד אותנו שמי שיקבל עליו לברך את ברכת המזון בכוונה יזכה לשני דברים אלו, לא ישלטו בו משחיתים, והיה לו מזונותיו בכבוד כל ימיו. סיפר רבי שמעון, קיבלתי זאת על עצמי, ולמרות הקושי הרב כאשר כל חברי מיהרו בברכת המזון כדי לצאת למשחקיהם, עמדתי במשימתי בגבורה. תמיד הייתי יוצא אחרון למגרש המשחקים, ופעמים רבות חברי לעגו לי. ואני את קבלתי שמרתי.

בהגיע הזמנים הקשים, ראיתי בחוש שחיות הטרף ההולכות על שתיים אינן שולטות עלי. כשנעמדתי בפני אצבעו המרשעת של מלאך המוות ימ"ש, לחש לי מאן דהו באזני להצהיר על עצמי שאני משמש כטבח במקצועי. הצעתי את עצמי כטבח, ולמרבית הפלא מלאך המוות האמין לי ושלח אותי לעבוד במטבח של המחנה. דעו לכם! היו מחבריי שנצלו מהתופת, אבל קשה לתאר מה גדולה הייתה חרפת הרעב שלהם. ואילו אני, לא סבלתי מרעב. שהייתי במטבח והיה לי מזון מן המוכן כמה שרציתי. הסיפור לא תם. פעם נכנס קצין רשע למטבח וראה אותי מסתובב בריא ודשן. הוא לא יכול היה לסבול זאת. "הודים לא הגיעו לכאן כדי לאכול, זה לא בית הבראה" - צווח הרשע. הוא הוציא אותי אל החצר, הושיט לי גרזן קטן ואמר: "אתה תחפור כאן בונקר בעומק שני מטרים, כדי שאם יבואו הרוסים, נוכל אנחנו להסתתר בה. עד שלא תושלם החפירה, אין לך רשות להיכנס למטבח..." האדמה שם הייתה קשה, ולא היה שייך בדרך הטבע לסיים את חפירתה אי פעם באמצעות הגרזן הקטן, התפללתי לה' שזכות אמירת ברכת המזון בכוונה תעמוד לי בשעה זו להינצל מצרתי. לפתע חלפה דרכינו פלוגה של חיילים פולניים. כשראו אותי עומד וחופר בגרזן קטן, החלו ללגלג עלי, ותוך כדי צחוקם ממני סקלו אותי בכמויות תפוחי אדמה גזרים ושאר ירקות. הם היו שלוחי הבורא לתת לי כמויות גדולות של אוכל... וכך ניצלתי בדרך נס מחרפת רעב, וראיתי בחוש כיצד זכותה של ברכת המזון מגינה עלי. והנה לפתע חלפה פלוגה נוספת של חיילים רעבים, הללו עצרו וכשראו את הירקות הרבים שמקיפים אותי, התחננו בפניי לתת אותם להם כדי שיוכלו להשביע בהם את רעבונם. משמים שתלו רעיון במוחי, הצגתי את עצמי כמפקד, ואמרתי להם בתקיפות שלא אתן להם מאומה עד שלא יחפרו כאן חפירה בעומק שני מטרים. הללו נגשו מיד אל המלאכה, הוציאו כלים משוכללים מאמתחותיהם, וסיימו את החפירה בזמן קצר ביותר, או אז הנחתי להם לאסוף את הירקות. נכנסתי אל המטבח, והודעתי לרשע הארור שסיימתי את מלאכתי. הוא נדהם, וכשהבין שאירע עימי נס, נתן לי להישאר שם.

סיים רבי שמעון את דבריו ואמר: עברתי את המלחמה, ואף פעם לא שלט עלי לא אף ולא שצף ולא קצף, ומאידך קיבלתי מזונותי כל ימיי בכבוד גדול, ולא פלא שאכן הנני משתדל במיוחד לברך ברכת המזון בהידור במתינות ובחיות מרובה.

ברכת המזון

ברכת המזון היא לכו"ע מדאורייתא [ויש סוברים שהיא היחידה], וגדולי עולם ייקרו וחיבבו מאוד קיום מצוה זו. [יש מרמזים בזמירות שבת 'סועדים בו לברך שלוש פעמים' שהסיבה שאנו סועדים בו שלוש פעמים, היא כדי שזכרה לברך שלוש פעמים]. החינוך במצוה ת"ל כותב 'כך מקובל אני מרבותי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו'. ומוסיף המשנה ברורה (קפה) והמדקדק יזהר לברך לכתחלה תוך הספר ולא בע"פ.

מסופר שמרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל באחרית ימיו כשקשה היתה עליו האכילה, ובכל זאת הוא חפץ מאוד לברך ברכת המזון, ולשם כך הוא הסתמך על דעתו של מרנא הגר"ח מוולאז'ין זיע"א ששיעור כזית הוא כמו זית המצוי באותו זמן, וע"מ שיוכל לברך ברהמ"א, אכל לחם בגודל זית של ימינו... [אאמ"ר זצ"ל עורר שחבל שישנם אשר הם ב"ה בקו הבריות, ומי"מ נמנעים מאכילת לחם כדי שלא יצטרכו לברך ברהמ"א...!]

וכך הוא עורר ברבים כמה פעמים להתחזק בברכת המזון ולברך מתוך סידור. גם זוגות שציפו לילדים הוא המליץ להתחזק בכך. מסופר על תורם שמסר לו תרומה נכבדה לחלקה לצדקה להתחזק תורה כראות עיניו. אמר לו מרן: 'כהכרת הטוב, רצוני לומר לך סגולה שאם תתמיד בה ישאר העושר ברשותך - בך ברכת המזון מתוך סידור!'

רבינו ראש הישיבה זצ"ל סיפר שכשפתח את ישיבת 'מעלות התורה' בשערי חסד, כעשר שנים סעד עם אביו מרן הגרש"ז זצ"ל פת שחרית, וזכה לשמוע אותו מברך ברכת המזון, ותיאר שלא ראו עליו התלהבות חיצונית, אך ראו את המראה נורא הוד איך הוא מדבר עם השכינה, ומברך מילה במילה את הבורא ומודה לו על הטובות המרובות שהיטיב איתנו... על המזון על הארץ הטובה, ועל בריתך שחתמת בבשרינו, ועל תורתך שלימדנו... כך בקביעות יום יום. והוסיף, שפעמים רבות חשקה נפשו להכניס את אלו שהמתינו בחוץ שילמדו איך מברכים ברכת המזון.

מובטח לו שלא ישלוט בו אף ושצף וקצף

ברחוב צפניה שבעיה"ק ירושלים תובב"א התגורר יהודי מבוגר בשם רבי שמעון טוביה פטר זצ"ל, שהתפלל בבית הכנסת "הר צבי". הוא נהג כל ימיו להדר ולייקר את ברכת המזון באופן מיוחד בימי חג הסוכות, כשכולם ישבו בסוכותיהם, שכניו